

Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΕΙΣ ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

(Σύγχρονος ιστορία, 1923 μέχρι σήμερα)

ΥΠΟ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Θ. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ

Εὐχαριστῶ θερμῶς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν αὐτοῦ διὰ τὴν εὐγενῆ καὶ τιμητικὴν ταύτην πρόσκλησιν ὅπως ἀνέλθω τὸ πανεπιστημιακὸν τοῦτο βῆμα καὶ ἀπειθυνθῶ πρὸς τὴν ἀγάπην σας.

Ἰδιαιτέρως εὐχαριστῶ τὸν Κοσμήτορα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ἔλλογιμ. κ. Ἡλίαν Β. Οἰκονόμου καὶ τὸν ἔλλογιμ. Συνάδελφον κ. Βλάσιον Ἰ. Φειδᾶν, διὰ τὰ ὅσα εἶπον περὶ τοῦ ταπεινοῦ μου προσώπου.

Ἐρχομαι εἰς τὸ ἔτος 1951, ὅτε, ἐπιστρέφων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κατόπιν συμπληρώσεως τῶν σπουδῶν μου, ἐπεσκέφθην διὰ πρώτην φοράν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Θεολογικὴν σας Σχολήν, νέος κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ ἄγνωστος τότε. Ἐντὸς ὀλίγου εἶχον τὸ εὐτύχημα, ὅπως διὰ τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ διορισθῶ Καθηγητῆς τῆς Γενικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας εἰς τὴν Ἱερὰν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης καὶ μετὰ χαρᾶς ἀναπολῶ τοὺς δεσμοὺς τῆς ἀγάπης, οἱ ὅποιοι καθ' ὅλην τὴν διαρρεύσασαν τριακονταετίαν συνέδεσαν τὴν γεγραμμένην Θεολογικὴν Σχολήν σας μετὰ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὴν ἰδικήν μας Σχολήν, δεσμοὺς πνευματικούς, προσωπικοὺς καὶ ἀκαδημαϊκούς. Ἄς εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου εὐλογημένον καὶ αἱ πρὸς Αὐτὸν εὐχαριστίαι μας πολλαί.

Τὴν σημερινὴν πρὸς ἐμὲ ἐκδήλωσίν σας τὴν θεωρῶ ὡς ἔκφρασιν τιμῆς πρὸς τὴν Μητέρα Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Τροφὸν Θεολογικὴν Σχολήν τῆς Χάλκης. Σᾶς εὐχαριστῶ καὶ πάλιν.

Σημείωσις· Τὸ κείμενον αὐτὸ ἀνεγνώσθη ὡς διάλεξις ἐν τῷ Ἀμφιθεάτρῳ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν εἰς τὴν Πανεπιστημιόπολιν, Ἄνω Ἰλίσια, τὴν 19.11.1980, ἐνώπιον Μητροπολιτῶν, τοῦ Πρυτάνεως, τοῦ Κοσμήτορος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, τῶν καθηγητῶν καὶ τῶν φοιτητῶν καὶ φοιτητριῶν τῆς Σχολῆς.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ σημερινὴ ὁμιλία θὰ περιστραφῇ γύρω ἀπὸ τὸ θέμα: «Ἡ Θεολογία εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Σύγχρονος Ἱστορία, 1923 μέχρι σήμερον». Ὅπως ἐξάγεται ἀπὸ τὸν τίτλον, τρία εἶναι τὰ βασικὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα συνθέτουν τὸ θέμα αὐτό:

α') Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

β') Ἡ Θεολογία.

γ') Ὁ Χρονικὸς Παράγων.

α') Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Ὅταν λέγωμεν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐννοοῦμεν σήμερον κατ' ἀρχὰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν ΚΠόλεως, μίαν δηλαδὴ καθωρισμένην γεωγραφικὴν ἐκκλησιαστικὴν περιοχὴν, ποὺ περιλαμβάνει τὰς ἐνορίας τῆς ΚΠόλεως, τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Καταστένου, καὶ τῆς ὁποίας ἐπίσκοπος εἶναι ὁ ἀρχιεπίσκοπος ΚΠόλεως, μὲ καθεδρικὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ ἔδραν τὸ Φανάριον.

Μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ πατριαρχικοῦ συστήματος διοικήσεως τῆς Ὁρθοδόξιας, ὁ ἀρχιεπίσκοπος οὗτος ὀνομάζεται καὶ πατριάρχης ΚΠόλεως ἢ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἔχει ἄμεσον πνευματικὴν καὶ διοικητικὴν δικαιοδοσίαν ἐφ' ὅλων τῶν ἐντὸς τοῦ εὐρυτέρου γεωγραφικοῦ χώρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐκκλησιαστικῶν περιοχῶν. Εἶναι πρῶτος μεταξὺ ἴσων, δηλαδὴ ὅλων τῶν ἱεραρχῶν τοῦ θρόνου.

Ἐπὶ πλέον ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης διαφυλάσσει μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τὰ πρεσβεῖα τιμῆς, δηλαδὴ εἶναι πρῶτος μεταξὺ ἴσων καὶ ἔναντι τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων πατριαρχῶν καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ὀρθοδόξων αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν. Εἰς τὴν πρᾶξιν τοῦτο ἔχει τὴν ἔννοιαν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων τινῶν, ἀναγνωριζομένων εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ συναντωμένων εἰς τὴν μακραίωνα ζωὴν καὶ τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας.

Γενικῶς τὸ δικαίωμα τῆς πρωτοβουλίας ἀναγνωρίζεται εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν ὅλων τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Ἰδιαιτέρως ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκκλήτου ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν, τὸ τῆς ἐνάρξεως μιᾶς ἀλληλογραφίας ἐπὶ ἐνὸς ἢ πλείονων ζητημάτων, τῆς συγκλήσεως καὶ προεδρίας τῶν πανορθοδόξων συνόδων, τῆς παροχῆς τοῦ αὐτονόμου, τοῦ αὐτοκεφάλου καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ ἀξιώματος εἰς Ἐκκλησίαν, πρότερον τελοῦσαν

ὕπ' αὐτόν, τῆς εὐλογίας τοῦ ἁγίου Μύρου καὶ ἀποστολῆς του εἰς τὰς ἀδελφὰς ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ προΐστασθαι κατὰ τὰς συλλειτουργίας εἰς τὴν θείαν λατρείαν μετ' ἄλλων ὀρθοδόξων πρωθιεραρχῶν.

Τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην ὑποβοηθεῖ εἰς τὸ πολὺπλευρον ἔργον του, ποὺ εἶναι εἰς πολλὰ καὶ θεολογικόν, ἡ περὶ αὐτὸν ἁγία καὶ ἱερὰ σύνοδος.

β') Ἡ Θεολογία.

Οἱ διάφοροι ὀρθόδοξοι θεολόγοι εἰς τὰς συγγραφάς των γενικῶς, εἰδικώτερον δὲ εἰς τὰ ἐγχειρίδια τῆς ἐγκυκλοπαιδείας τῆς θεολογίας, εἰς ἔργα περὶ τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας καὶ εἰς εἰσηγήσεις των ἐνώπιον ὀρθοδόξων θεολογικῶν συνεδρίων, δίδουν, ἐκτὸς ἄλλων, καὶ τοὺς καταλλήλους ὁρισμοὺς τῆς θεολογίας.

Εἰς τὴν σημερινὴν ὁμιλίαν ὁ ὅρος τῆς θεολογίας θὰ χρησιμοποιηθῇ ὑπὸ τὴν εὐρεῖαν ἔννοιαν τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία ἀσχολεῖται μὲ τὰς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τὰς δραστηριότητας τῆς Ἐκκλησίας διὰ μέσου τῆς ἱστορίας καὶ ἰδίως κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν.

γ') Ὁ Χρονικὸς Παράγων.

Ἡ θεολογία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου θὰ ἐξετασθῇ ἐντὸς τῶν χρονικῶν ὁρίων ἀπὸ τοῦ 1923, ἔτους τῆς ἰδρύσεως τῆς τουρκικῆς δημοκρατίας, ὁπότε ἀρχίζει ἡ σύγχρονος ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Ἐφόσον εἶναι εἰς θέσιν νὰ γνωρίζῃ ὁ ὁμιλῶν, ἔχουν γραφῇ ὠρισμέναι μόνον ἐργασίαι, σχετιζόμεναι πρὸς τὰ ἰδρύματα, τὰ πρόσωπα ἢ καὶ ἄλλα μονομερῆ σημεῖα ἐπὶ τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν ἀντικειμένου. Ἡ ὁμιλία ὡς ἐκ τούτου φέρει τὰ γνωρίσματα μιᾶς πρώτης ἔστω προσπαθείας, μέσα εἰς τὰ ὀρισθέντα στενὰ πλαίσια τοῦ χρόνου, διὰ τὴν συνολικὴν ἐξέτασιν τοῦ θέματος.

Τὰ προαναφερθέντα τρία στοιχεῖα, δηλαδὴ τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον, ἡ θεολογία καὶ ὁ χρονικὸς παράγων, εἴτε ὅλα μαζὺ εἴτε κατὰ μέρος, τὰ γνωρίζομεν ἢ καὶ ἔχομεν ἄμεσον προσωπικὴν ἐμπειρίαν αὐτῶν. Δι' αὐτὸ καὶ διὰ λόγους συναισθηματικὸς πιθανῶς ἀδυνατοῦμεν ὅπως εἴμεθα πάντοτε ἀντικειμενικοὶ κατὰ τὴν ἐξέτασιν τούτων. Συχνὰ μᾶς διακατέχει ὁ αὐτοθαυμασμός, ἡ αὐτοπεποιθήσις καὶ εὐρισκόμεθα μακρὰν τῆς αὐτοκριτικῆς, τῆς ὁποίας ἔχει ἀνάγκην κάθε ἐντιμὸς ἐρευνητικὴ προσπάθεια.

Ἐπιτρέψατέ με ὅπως συμπληρώσω τὰς εἰσαγωγικάς ταύτας σκέψεις με μίαν σύντομον ἀνίχνευσιν τῆς θεολογίας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ΚΠόλεως διὰ μέσου τῶν αἰώνων (μέχρι τοῦ 1923). Διὰ λόγους τεχνικοὺς θὰ ᾔτο δυνατόν ὅπως ἐξετασθῇ αὕτη ἐντὸς δύο ὑποδιαίρέσεων:

1. Ἀπὸ τῶν Ἀρχῶν μέχρι τῆς Πτώσεως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας (1453).

2. Κατὰ τὴν Περίοδον τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, 1453-1923.

1. Ἀπὸ τῶν Ἀρχῶν μέχρι τῆς Πτώσεως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας (1453).

Αἱ ἀρχαὶ τῆς θεολογίας, ἡ ὁποία προβάλλει ὡς μία ἔκφρασις τῆς πίστεως καὶ τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐν βίωμα, ἀλλὰ καὶ ὡς μία ἰδιαιτέρα ἐπιστήμη μέσα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐμφανίζονται ἀκόμη ἀπὸ τῶν πρώτων στιγμῶν τῆς ἱστορίας τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, οἱ ἀπόστολοι, οἱ διάδοχοι τούτων καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας μία σειρά προσώπων θεολογοῦν.

Ἐνωρὶς διαμορφώνονται τὰ γνωστὰ κέντρα τῆς θεολογικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τοῦ θεολογικοῦ στοχασμοῦ εἰς τὴν Ρώμην, τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὴν Ἀντιόχειαν, τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, τὴν βόρειον Ἀφρικήν. Ἐνεκα διαφόρων λόγων, ταῦτα ἀρχίζουν νὰ χάνουν τὴν παλαιάν των αἴγλην. Αἱ ἀκαδημαϊκαὶ παραδόσεις τῶν κέντρων τῆς Ἀνατολῆς ἀρχίζουν νὰ μετακινοῦνται βραδέως μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶς πρὸς τὴν ΚΠολιν, ἡ ὁποία διεκράτησε μέχρι τέλους τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς εἰς τὸν τομέα τῶν γραμμάτων.

Ἡ θεολογία εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην θὰ ἦτο δυνατόν ὅπως ἐξετασθῇ κατὰ δύο ἰδιαιτέρας περιόδους: τὴν πρώτην, ἡ ὁποία γενικῶς χαρακτηρίζεται ὡς πατερικὴ (Δ'-Η' αἰῶνες), καὶ τὴν δευτέραν τὴν βυζαντινὴν (Θ'-ΙΕ' αἰῶνες). Χαρακτηριστικὰ τῆς πρώτης περιόδου εἶναι ἡ τάσις πρὸς διαμόρφωσιν μιᾶς συνθέσεως μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, πρὸς διατύπωσιν καὶ ἐρμηνείαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ μία πρωτοτυπία εἰς τοὺς κλάδους τῆς θεολογίας, ἐνῶ τῆς δευτέρας ἐν πνεῦμα τῆς παραδοσιαρχίας, μὲ δόσιν τινὰ πρωτοτυπίας, συναντωμένης εἰς πρόσωπα καὶ τομεῖς, μὴ μελετηθέντα κατὰ τὴν πρώτην περίοδον, δηλ. τὴν ἀσκητικὴν θεολογίαν, τὴν ὑμνολογίαν, τὸν συμβολισμόν, τὸν μυστικισμόν, τὴν πολεμικὴν κλπ.

Ὁλόκληρος ἡ βυζαντινὴ κοινωνία ἐνεφορεῖτο ἀπὸ τὰ ἰδανικὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔζη εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν αὐτῆς. Ἡ θεολογία τοιοιτοτρόπως ἐνδιέφερε κατὰ ἓνα μεγάλον ἢ μικρόν βαθμόν ὅλους τοὺς πιστοὺς. Κατ' ἐξοχὴν ὅμως φορεῖς καὶ ἐνσαρκωταὶ ταύτης ἦσαν οἱ πατριάρχαι, οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ πρεσβύτεροι, οἱ διάκονοι, οἱ μοναχοὶ ἀφ' ἐνὸς καὶ οἱ αὐτοκράτορες καὶ οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς διαφόρους βαθμίδας τῆς κοινωνίας. Οὗτοι ἐθεολόγουν μὲ τὴν πίστιν καὶ τὰ βιώματά των, μὲ τὴν γραφίδα καὶ τὸν προφορικὸν λόγον.

Εἰς τὸ Βυζάντιον ὑπῆρχον εἰδικαὶ σχολαὶ διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν θεολογικὴν παιδείαν, ὅπως ἦσαν ἡ Πατριαρχικὴ Θεολογικὴ Σχολή, αἱ εἰς

τὴν ἐπαρχίαν καὶ αἱ μοναστικάι τοιαῦται. Συζήτησις γίνεται ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς αὐτοτελείας ἢ μὴ τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς ἀπὸ τοῦ εἰς τὴν ΚΠολιν Πανεπιστημίου. Ἡ ἔρευνα κλίνει μᾶλλον ὑπὲρ τῆς αὐτοτελείας τῆς Σχολῆς ταύτης, μὲ σημεῖα ἀλληλοεξαρτήσεως μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀνωτάτων ἰδρυμάτων εἰς τὸ Βυζάντιον.

Βοηθητικά μέσα ἢ ὄργανα διὰ τὴν θεολογίαν ἦσαν αἱ βιβλιοθήκαι, ἡ αὐτοκρατορική, ἡ πατριαρχική, αἱ τῶν ναῶν, τῶν μονῶν κτλ., τὰ ἀρχεῖα, καθὼς καὶ τὰ ἐργαστήρια ἀντιγραφῆς καὶ διακοσμήσεως τῶν χειρογράφων.

Ἰδιαίτεροι παράγοντες, οἱ ὅποιοι συνδέονται ἄμεσα πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θεολογίας εἰς τὸ Βυζάντιον θὰ ἦτο δυνατόν ὅπως θεωρηθοῦν:

α') Ἡ παραμονὴ τῆς ἑδρας τοῦ πατριαρχείου ΚΠόλεως εἰς τὴν πρωτεύουσιν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἡ ἐκεῖ παρουσία τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ ὁποῖος διαδραματίζει σπουδαῖον ρόλον εἰς τὰς σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ πολιτείας.

β') Ἡ σχέσις τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων πρὸς τὴν θεολογίαν.

γ') Ἡ ἐξέλιξις τῆς Ἐκκλησίας ΚΠόλεως εἰς ὁρατὸν κέντρον, τοῦλάχιστον διὰ τὴν Ἀνατολήν, τῆς ἐκφράσεως τῆς πίστεως, τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, τῆς θείας λατρείας καὶ τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεως.

δ') Ἡ σύγκλησις τῶν ἐπτὰ οἰκουμενικῶν συνόδων τῆς μιᾶς ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι συνιστοῦν τὴν ἀνωτάτην αὐθεντίαν τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν ΚΠολιν ἢ εἰς περιοχὰς τῆς ἀμέσου δικαιοδοσίας αὐτῆς. Ἡ περαιτέρω σύγκλησις εἰς τὴν ΚΠολιν, ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, τῶν ἄλλων μορφῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς ἐνδημούσης συνόδου.

ε') Ἡ ἐμφάνισις τῶν μεγάλων μοναχικῶν ἐγκαταστάσεων πέριξ τοῦ Βυζαντίου, εἰς αὐτὴν τὴν ΚΠολιν καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος.

στ') Αἱ σχέσεις μεταξὺ παλαιᾶς καὶ νέας Ρώμης.

ζ') Αἱ αἰρέσεις καὶ τὰ σχίσματα.

Οἱ παράγοντες οὗτοι, ἴσως καὶ ἄλλοι, ἐμφανίζουν τὴν μίαν θεολογίαν τοῦ Βυζαντίου τὸ ὀλιγώτερον μὲ ὀρισμένas τάσεις καὶ ρεύματα, τὰ ὁποῖα ἐλάμβανον ἐνίοτε τὴν μορφήν τῶν ἱστορικῶν ὑπερβολῶν. Ἡ θεολογία τοῦ Βυζαντίου ὀνομάζεται ὡς ἐκ τούτου, κατὰ καιροὺς καὶ διαστήματα, θεολογία τοῦ παλατίου ἢ αὐτοκρατορική, ἐλληνική, συνοδική, τῆς ἐρήμου ἢ τῶν μεγάλων μοναστικῶν κέντρων, ἐνωτικὴ ἢ ἀνωτικὴ.

Μολονότι ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νὰ χαρακτηρισθῇ κανεὶς ὅτι ἐφαρμόζει σύγχρονα σχήματα τῆς σκέψεως, θὰ ἦτο δυνατόν ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι εἰς τὸ Βυζάντιον ὑφίσταντο δύο ἐκκλησιαστικάι καὶ θεολογικάι παρατάξεις, ἡ τῶν φιλελευθέρων καὶ τῶν συντηρητικῶν, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ χρόνου ἐλάμβανον διαφόρους ὀνομασίας καὶ μὲ ὁπαδοὺς ἀνήκοντας εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις τοῦ Βυζαντίου. Ἡ ὑπαρξὶς τῶν δύο

τούτων παρατάξεων, ὅταν δὲν ἔφθανον εἰς τὰ ἄκρα, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς μία ὑγιής καὶ ἐλπιδοφόρος κατάστασις διὰ τὴν θεολογίαν τοῦ Βυζαντίου.

2. Κατὰ τὴν Περίοδον τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, 1453-1923.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς ΚΠόλεως ὑπὸ τῶν Ὁθωμανῶν (1453) κατελύθη ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, μία πολιτεία χριστιανικὴ καὶ ἐξέλιπεν ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ, τὴν δὲ θέσιν αὐτῶν ἔλαβε μία νέα πολιτεία, μὲ ἐπίσημον θρησκείαν τὸ Ἰσλάμ καὶ τὸ πολίτευμα θεοκρατικόν. Αἱ νέαι σχέσεις τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν ἐπηρέασαν ἀσφαλῶς καὶ τὰ θεολογικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ γράμματα εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Μία γενικὴ στασιμότης, ἂν ὄχι κατάπτωσις, εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλλωσιν καθίσταται ἐμφανής. Τοῦτο καλύπτει καὶ τὰ γράμματα. Ἡ κατηγορία ὅμως τῆς ἀγραμματοσύνης, ἡ ὁποία προσάπτεται εἰς τὸ ἡμέτερον γένος κατὰ τοὺς αἰῶνας ἐκείνους δὲν φαίνεται ἀπολύτως νὰ εὐσταθῇ. Ἡ ἐκπαίδευσις δὲν ἔπαυσε καὶ ἐσυνέχιζε γενικῶς νὰ φέρῃ τὸν ἐκκλησιαστικὸν τῆς χαρακτῆρα. Μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἔχομεν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τὴν περίοδον τῆς θεοκρατίας, ἐνῶ μετὰ ταῦτα διὰ τῆς ιδρύσεως τῶν πανεπιστημίων λαμβάνει αὐτὴ κοσμικὸν καὶ ἀνθρωπιστικὸν χαρακτῆρα. Ἡ μήτηρ Ἐκκλησία, διὰ τῆς ἐνιαίας γραμμῆς εἰς τὸν τομέα τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως, συνεκράτησε τὴν ἐνότητα τοῦ γένους καὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὅτε ιδρύονται αἱ πρῶται θεολογικαὶ σχολαί, ἀποτελοῦν σταθμὸν καὶ διὰ τὰ θεολογικὰ γράμματα. Προηγουμένως οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐλάμβανον τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ θεολογικὴν τῶν κητάρτισιν εἰς τὰ κοινὰ σχολεῖα ἢ τὰ γυμνάσια, εἰς τὰς μονάς, εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς καθέδρας καὶ μέχρις ἐνὸς σημείου εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Δύσεως. Γνωσταὶ σχολαὶ μέσης ἢ ἀνωτέρας παιδείας ἦσαν ἡ Πατριαρχικὴ Σχολὴ ἢ Ἀκαδημία, ἡ ἰδρυθεῖσα ὑπὸ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου (1454), ἡ Ἀθωνικὴ Ἀκαδημία (1753), ἡ Πατμιάς Ἀκαδημία (1713) καὶ ἄλλαι.

Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης (1844), ὡς ἴδρυμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐξυτηρέτησε καὶ ἐπλήρωσε τὰς εἰς ἐπιστημονικῶς κατηρτισμένους κληρικοὺς ἀνάγκας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ἔδωκε μορφήν εἰς τὰ νέα θεολογικὰ ρεύματα, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐκινήθη τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Ἡμποροῦμεν νὰ ἀναφερθῶμεν καὶ εἰς ἄλλα μέσα ἢ ὄργανα, τελοῦντα εἰς τὴν διάθεσιν τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης.

Αί βιβλιοθήκαι καὶ τὰ ἀρχεῖα, μὲ τὰς εἰς αὐτὰ ἐκδόσεις καὶ τὰ χειρόγραφα, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, τοῦ Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου, τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, τῶν μονῶν τῆς ἁγίας Τριάδος Χάλκης, τοῦ Ἀγίου Ὁρους, τῆς Πάτμου, κ.ἄ., ἀποτελοῦν ὀλίγα τοιαῦτα παραδείγματα.

Τὰ τυπογραφεῖα κάμνουν τὴν ἐμφάνισίν των καὶ ἐξυπηρετοῦν τὰ θεολογικὰ γράμματα εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Τοιαῦτα τυπογραφεῖα συναντῶμεν εἰς τὴν Βενετίαν (τέλη ΙΕ' αἰῶνος), τὴν Ρώμην (ἀρχαὶ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος), τὸ Ἰάσιον (1639), τὸ Βουκουρέστιον (1690), τὰ Μοσχονήσια, τὴν Σμύρνην, τὰς Κυδωνίας, τὴν Χίον κτλ. Τὸ πλέον ἀξιόλογον ὑπῆρξε τὸ πατριαρχικὸν τυπογραφεῖον, τὸ ὁποῖον ἰδρύθη ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως καὶ ἐλειτούργησε τότε ἐπ' ὀλίγον (1627-1628). Ἀνασυνέστη ἐπὶ Σαμουήλ τοῦ Χαντζερῆ (1767), κατόπιν ἐπὶ Γρηγορίου Ε' (1797) καὶ Ἰωακείμ Γ' (1880-1923).

Τὰ γνωστὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ θεολογικὰ περιοδικὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὑπῆρξαν:

Ἡ Ἑκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια (1880-1923), 1-43.

Ὁ Νέος Ποιμὴν (1919-1923), 1-5.

Τὰ Ἑκκλησιαστικὰ ἢ τὸ Ἑκκλησιαστικὸν Δελτίον (1869-1871), 1-6, καὶ ἡ Ἑκκλησιαστικὴ Ἐπιθεώρησις (1871-1885), 5 περίοδοι, 20 τόμοι, τοῦ Βασιλείου Δ. Καλλίφρονος.

Θεολογοῦν τὰ αὐτὰ πρόσωπα, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, τὰ ἀναφερθέντα εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, μὲ ἐξαίρεσιν τὸν βυζαντινὸν αὐτοκράτορα.

Διάφορα αἷτια, ρεύματα ἢ παράγοντες ἐπηρεάσαντα τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θεολογίας εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὑπῆρξαν:

α') Ἡ γενομένη πολιτικὴ ἀλλαγὴ καὶ ὁ τρόπος προσαρμογῆς τῆς γενικῆς, τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς θεολογικῆς ἐκπαιδεύσεως εἰς τὰς νέας ἀνάγκας καὶ περιστάσεις.

β') Αἱ ἄμεσοι σχέσεις τῶν ΡΚαθολικῶν καὶ τῶν Προτεσταντῶν ἀργότερον πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, δι' ἰδίους σκοπούς, ὁ ὑπ' αὐτῶν ἐπιτελούμενος προσηλυτισμὸς καὶ ἡ ἀνάγκη ἀντιμετωπίσεώς των.

γ') Αἱ νέαι ἰδέαι, αἱ φιλοσοφικαί, αἱ ἰδεολογικαί, αἱ κοινωνικαί, αἱ ἠθικαί, αἱ παιδαγωγικαί καὶ τὰ νέα συστήματα, ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὴν Δύσιν, ὡς καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ζήτησις τῆς ἀληθείας.

δ') Ἡ περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΖ' καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων παρ' ἡμῖν.

ε') Ἡ ἐμφάνισις ἑτεροδιδασκαλιῶν, θεολογικῶν συζητήσεων, ἐρίδων, σχισματικῶν τάσεων καὶ σχισμάτων.

στ') Ἡ παρουσία τοῦ μοναχισμοῦ, ἡ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους

προσφορά του πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ γένος καὶ αἱ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα εἰς τὸ "Ἁγιον Ὅρος γενόμεναι ζυμώσεις.

ζ') Ἡ περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἱδρυσὶς θεολογικῶν σχολῶν, ὅτε ἡ θεολογία ἀρχίζει νὰ λαμβάνῃ καὶ εἰς ἡμᾶς χαρακτῆρα ἐπιστημονικόν.

η') Ἡ κατὰ τὰ μέσα τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος ἔναρξις ἐπὶ νέων βάσεων τῶν θεολογικῶν συνομιλιῶν καὶ διαλόγων τῆς Ὁρθοδοξίας μετὰ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως καὶ ἡ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Κ' αἰῶνος γένεσις τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως, κ.ἄ.

Γενικὸν γνώρισμα τῆς θεολογίας μετὰ τὴν ἄλωσιν ὑπῆρξε ἡ προσκόλλησις πρὸς τοὺς πατέρας καὶ τὴν παράδοσιν.

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας (ΙΕ'-ΙΣΤ') ἡ θεολογία ἐντὸς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐξηκολούθει νὰ φέρῃ τὰ γνωρίσματα τῆς βυζαντινῆς περιόδου.

Ἐνεκα τοῦ ἐκ τῶν Λατίνων κινδύνου ἀκμάζει ἡ ἀντιρρητικὴ ἢ πολεμικὴ θεολογία. Ἡ παρουσία τῶν Προτεσταντῶν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ἐξῆς, θὰ συμπεριλάβῃ καὶ αὐτοὺς εἰς τὰς συζητήσεις ταύτας. Τὸν αἰῶνα τοῦτον τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἡ Ὁρθοδοξία εὐρύτερον ἀντέστησαν κατὰ τοῦ κινδύνου τούτου διττῶς, θετικῶς μὲν διὰ τῆς διατυπώσεως τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τῆς ἐκθέσεως τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς ἀρνήσεως τῶν ἑτεροδόξων διδασκαλιῶν. Τοῦτο ἐπετεύχθη καὶ διὰ τῆς συγκλήσεως σειρᾶς συνόδων ἐντὸς τοῦ κλίματος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, καὶ τῶν συμβολικῶν μνημείων. Ἡ ὀρθόδοξος θεολογία θὰ δεχθῇ, ἀσυναίσθητως ἴσως, τὰς ρκαθολικὰς καὶ προτεσταντικὰς ἐπιδράσεις καὶ βαθμυδὸν θὰ ἀποκτήσῃ ἕνα ἐπιστημονικὸν χαρακτῆρα. Παραλλήλως παρατηρεῖται μία τάσις πρὸς ἀποκάθαρσιν ἐκ τῶν ἐπιδράσεων τῆς Δύσεως. Ὁ πόθος πρὸς διάσωσιν τῶν διαφορῶν γεγονότων ἢ προσώπων ἀπὸ τῆς λήθης ὠφέλησεν εἰς τὴν συγγραφὴν χρονικῶν καὶ ἔργων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. Εἰς τὸν πρακτικὸν κλάδον ἐκαλλιεργήθη κυρίως τὸ κήρυγμα, ἀποτελοῦν τὴν πνευματικὴν τροφὴν τῶν Χριστιανῶν καὶ ἡ συγγραφὴ βίων των ἁγίων, τῶν συναξαρίων. Διὰ τὴν κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν εἰς τὰς θεολογικὰς σχολὰς ἀρχίζει ἡ συγγραφὴ τῶν διδασκτικῶν κειμένων.

Τὴν βυζαντινὴν θεολογικὴν παρακαταθήκην, ἀλλὰ καὶ τὴν πολύτιμον θετικὴν προσφορὰν, μέσα εἰς τὸ ἀνάλογον περιβάλλον καὶ τὰς καιρικὰς συνθήκας, τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνων, μετεβίβασαν ὡς κληρονομίαν οἱ αἰῶνες ἀπὸ τοῦ ΙΕ' μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Κ' τοιούτου.

Ἀφ' ἑτέρου δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι κατὰ τὸ Β' ἡμισυ τοῦ ΙΘ' καὶ τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ Κ' αἰῶνος τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, μὲ κέντρον τὸ Φανάριον καὶ τὸ περιβάλλον τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, παρουσίασε μίαν σημαντικὴν θεολογικὴν κίνησιν, ποὺ μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, ἡ ὁποία θὰ ἐξετασθῇ εἰς τὰ ἐπόμενα.

Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΕΠΟΧΗΣ, 1923 ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὅπως ἐμφανίζεται σήμερον, εἶναι ἐν καθίδρυμα αἰωνόβιον, μὲ τὰς ρίζας του εἰς τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἑν-
τονον παρουσίαν του μέσα εἰς τὰς συγχρόνους πραγματικότητας. Ὡς Ἐκκλη-
σία εἶναι καθίδρυμα θεῖον καὶ ἀνθρώπινον. Τὴν ἱστορικὴν του πραγματικό-
τητα καὶ ἀπὸ πλευρᾶς θεολογικῆς τὴν ἐκφράζουν οἱ ἄνθρωποι οἱ ἀνήκοντες
καὶ οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς αὐτό, ὑπὸ τὴν εὐρεῖαν ἑννοίαν τοῦ ὅρου. Θὰ ᾔτο δυνατόν
ὅπως τεθοῦν τὰ ἐρωτήματα:

1. Ποῦ γίνεται ἡ προετοιμασία καὶ ἡ κατάρτισις τῶν θεολογικῶν στε-
λεχῶν; δηλαδὴ τὰ θεολογικὰ ἱδρύματα, κλπ.
2. Ποῖοι οἱ φορεῖς καὶ οἱ ἐνσαρκῶται τῆς θεολογίας ταύτης; δηλαδὴ
τὸ ἀνθρώπινον ὕλικόν.
3. Ποῦ ἀνευρίσκεται ἡ θεολογία αὕτη; δηλαδὴ ἡ θεολογικὴ προσφορά.
4. Ποῖα τὰ γνωρίσματα τῆς θεολογίας ταύτης; δηλαδὴ τὰ χαρακτη-
ριστικά της.

1. Τὰ Θεολογικὰ Ἰδρύματα, κλπ.

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον διαθέτει, τόσον εἰς τὸ κέντρον ὅσον καὶ
μέσα εἰς τὴν εὐρεῖαν αὐτοῦ γεωγραφικὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν, διά-
φορα θεολογικὰ ἱδρύματα, τὰ ὁποῖα ὑπηρετοῦν ἀμέσως τὴν θεολογίαν ἢ καὶ
βοηθοῦν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τούτου. Πρέπει νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ποι-
κιλία αὐτῶν ἱδρυμάτων, ὑπὸ ἑποψίν δομῶν, παρεχομένης καταρτίσεως
καὶ γεωγραφικοῦ περιβάλλοντος, θεωρεῖται μίᾳ εὐλογίᾳ διὰ τὸ Πατριαρχεῖον.

α') Αἱ Ἱερατικαὶ Σχολαί.

Εἰς ἄμεσον σύνδεσμον πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τελοῦν αἱ
εἰς διάφορα μέρη τοῦ κόσμου λειτουργοῦσαι παρόμοιαι σχολαί, ἡ Ἀθωνιάς εἰς
τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἡ Πατριάς εἰς τὴν ἱεράν νῆσον Πάτμον, ἡ Ἐκκλησιαστικὴ
Σχολὴ τῆς Κρήτης εἰς τὰ Χανιά τῆς Κρήτης, ἡ Σχολὴ τῆς ἁγίας Ἀναστασίας
εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ἡ ὁποία δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιζήσῃ.

Αἱ σχολαί αὗται, παρ' ὅλας τὰς δυσκολίας ποὺ συναντοῦν κατὰ καιροῦς,
παρέχουν μέσα εἰς τὸ ἰδιαίτερον αὐτῶν ἐκκλησιαστικὸν περιβάλλον μίᾳ ἐκά-
στη ἐκκλησιαστικῇ μόρφωσιν καὶ ἐν ᾗθός ἐκκλησιαστικὸν εἰς τοὺς τροφίμους

αὐτῶν, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων εἰσέρχονται εἰς τὸν ἱ. κλῆρον, συμπληροῦντες τὴν παιδευσίν των εἰς τὰς Θεολογικὰς Σχολὰς. Ἡ λειτουργικὴ ζωή, ἡ κοινοβιακὴ ἐνδιαίτησις καὶ ἡ ἐν γένει κατάρτισις των ἐνδυναμώνουν εἰς αὐτοὺς τὴν προσωπικὴν ἐμπειρίαν ὅτι ἀνήκουν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς καὶ τὸ Πατριαρχεῖον κατὰ τὸ παρελθόν, ὅπως καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν ῥοθίαν, ἐξεδήλωσεν ἔμπρακτον πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ διὰ τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν ὁμαλὴν πορείαν τῶν σχολῶν τούτων, ἀσφαλῶς δὲ δὲν θὰ παύσῃ νὰ πράττῃ τοῦτο καὶ εἰς τὸ μέλλον.

Παρόμοιαι σχολαὶ λειτουργοῦν καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῶν νέων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὰς ὁποίας μνημονεύεται τὸ ὄνομα τοῦ κατὰ καιροὺς οἰκουμενικοῦ πατριάρχου.

β') Αἱ Θεολογικαὶ Σχολαί.

Εἰς ἄμεσον σύνδεσμον πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τελοῦν αἱ Θεολογικαὶ Σχολαὶ τῆς Χάλκης εἰς τὴν Πόλιν, Τουρκίαν (1844-1971), τὸ Ἰνστιτούτον τοῦ ἁγίου Σεργίου εἰς τὴν πόλιν τῶν Παρισίων, Γαλλίαν (1926) καὶ ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ τοῦ ἑλληνικοῦ κολλεγίου εἰς Μπρούκλαϊν, Μασσ τῶν ΗΠΑ (1937). Εἰς δὲ τὴν μητρόπολιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία εἶναι ἡ πρώτη ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τῶν νέων χωρῶν, λειτουργεῖ ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1942/1945).

Αἱ τρεῖς πρῶται Θεολογικαὶ Σχολαὶ ἔχουν ὠρισμένα κοινὰ σημεῖα. Εἶναι ἰδρύματα τῆς ἀνωτάτης παιδείας. Συνδέονται ἀμέσως πρὸς τὰς οἰκείας αὐτῶν ἐκκλησιαστικὰς ἀρχάς, ἡ Χάλκη πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὁ ἅγιος Σέργιος πρὸς τὴν ρωσικὴν ἀρχιεπισκοπὴν τῶν Παρισίων καὶ ὁ Τίμιος Σταυρὸς πρὸς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ἀμερικῆς. Ἐξυπηρετοῦν τὰς ἀμέσους ἀνάγκας εἰς μεμορφωμένον κλῆρον τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτῶν ἀρχῶν καὶ τὴν θεολογίαν εὐρύτερον. Οἱ καθηγηταὶ των εἶναι κληρικοὶ καὶ λαϊκοί. Παράλλῃως συμμετέχουν ἐμπράκτως εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ θεολογικὴν κίνησιν τῶν κέντρων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ὁ τρόπος διαβίωσης τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτὰς ὁμοιάζει κατὰ πολὺ. Φέρει χαρακτηριστῆρα κοινοβιακόν, μὲ ἔντονον τὸ λατρευτικόν καὶ λειτουργικόν στοιχεῖον.

Αἱ τρεῖς αὗται σχολαὶ ἔχουν ὅμως καὶ τὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματά των.

Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης, ἡ ἀρχαιότερα ἱστορικῶς, ἰδρύθη τὸ 1844 καὶ ἐκλείσει τὰς πύλας τῆς δι' ἀνωτέρας ἐντολῆς τὸ 1971. Ὡς ἴδρυμα τοῦ Πατριαρχείου προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας τῆς πρὸς αὐτό, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὅλας τὰς ἀδελφὰς ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας. Ἡ θεολογία τῆς Χάλκης ἦτο ἀλληλένδετος πρὸς τὴν θεολογίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὴν θεολογίαν τῆς ὀρθο-

δόξου παραδόσεως και καθολικότητος, αλλά και τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Ἐκκλησίας ΚΠόλεως, ὑπὸ τὴν ὀρθόδοξον, τὴν διορθόδοξον και τὴν διαχριστιανικὴν αὐτῆς ἔννοιαν. Πρὸς τὸ παρόν, οἱ ἀπόφοιτοί της, τοῦλάχιστον ἐπὶ μίαν τριακονταετίαν ἀκόμη, θὰ ὑπηρετοῦν τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον θεολογικῶς. Τὸ τί ἐπιφυλάσσεται διὰ τὴν Χάλκην μελλοντικῶς και τί θὰ συμβῇ ἀπὸ πλευρᾶς θεολογικῆς εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἄνευ τῆς Χάλκης, τὸ γνωρίζει μόνον ὁ Θεός.

Τὸ Ἰνστιτούτον τοῦ ἁγίου Σεργίου, ἰδρυθὲν τὸ 1926 μὲ σκοπὸν νὰ πληρώσῃ τὰς ἀνάγκας τῆς ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Εὐλόγιον ἐξαρχίας τῶν εἰς τὴν Εὐρώπην ρωσικῶν παροικιῶν, τῆς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου διατελούσης, ὑπῆρξε τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ δεκαετίας εἰς τὸ τμήμα ἐκεῖνο τῆς Εὐρώπης κέντρον τῶν ὀρθοδόξων σπουδῶν. Κατέστησε, παραλλήλως πρὸς ἄλλους παράγοντας, γνωστὴν τὴν Ὁρθοδοξίαν γενικῶς και τὴν ὀρθόδοξον θεολογίαν εἰς τὴν Δύσιν. Θὰ ἤθελον ὅπως τόνισω δύο σημεῖα ἐκ τοῦ συνδέσμου τῆς Σχολῆς ταύτης πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον. Πρῶτον, τὴν ἀκαδημαϊκὴν ἐλευθερίαν, τῆς ὁποίας ἀπολαύει τὸ Ἰνστιτούτον τοῦτο και δεύτερον τὴν στήριξιν και συμπαράστασιν, ἄμεσον και ἔμμεσον, τὴν παρεχομένην ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου εἰς αὐτό.

Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, τοῦ ἐλληνικοῦ κολλεγίου, εἰς τὰς ΗΠΑ, φέρει τὴν τιμὴν ὅτι ἔχει ὡς ἰδρυτὴν της τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀμερικῆς και μετέπειτα οἰκουμενικὸν πατριάρχην Ἀθηνᾶγοραν, τὸ 1937. Ὑπῆρξεν ἡ πρώτη και μόνη μέχρι στιγμῆς ἐλληνικὴ ὀρθόδοξος Θεολογικὴ Σχολή, ποὺ ἰδρύθη εἰς τὴν τότε διασποράν, μὲ ἄμεσον στόχον τὴν προετοιμασίαν ὀρθοδόξων κληρικῶν, ἐκ τῶν τέκνων τῶν μεταναστῶν, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν των ἀναγκῶν. Ἀπέβη ἐγγχείρημα δύσκολον. Ἐπέτυχεν ὁμως και ἀπέδωκε καρπούς. Ἡ Σχολὴ διήλθε, χάριτι θεῆς, τὰ πρῶτα δύσκολα στάδια διὰ κάθε παρόμοιον ὁργανισμόν και τώρα κατέστη ἐν ἱδρυμασοβαρὸν ἀπὸ πλευρᾶς ὀρθοδόξου θεολογίας και ἀκαδημαϊκῶν ἐπιδόσεων εἰς τὴν Ἀμερικὴν και ἐντὸς τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1939/1942/1945) δίδει τὴν εἰκόνα ἐνὸς ἄλλου τύπου παρομοίας σχολῆς, πολὺ σημαντικοῦ, ὁργανικῶς συνδεομένης πρὸς ἐν ἀνώτατον ἀκαδημαϊκὸν καθίδρυμα τῆς χώρας, τὸ Ἀριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης. Τὸ περιβάλλον, τὸ ἐκκλησιαστικόν, τὸ πολιτιστικόν, τὸ ἱστορικὸν και τὸ γεωγραφικόν, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι τοποθετημένη, ἀλλὰ και αἱ σχέσεις της πρὸς ἄλλα ἱδρύματα, θὰ ἦτο ἴσως δυνατόν νὰ μᾶς κάμουν νὰ τὴν θεωρήσωμεν ὅτι πνευματικᾶ τοῦλάχιστον συνδέεται αὕτη πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον και τὴν θεολογίαν του. Ἐξηγοῦμαι. Ὑπὸ τὸ περιβάλλον ἐννοῶ τὴν Θεσσαλονίκην, μὲ τὰς πολλαπλὰς αὐτῆς μορφὰς και ὑπὸ τὰς σχέσεις τὴν γειτνιάσιν τῆς

Σχολῆς πρὸς τὸ "Ἅγιον Ὅρος καὶ τοὺς δεσμούς της πρὸς τὰ ἐκεῖ δύο ἰνστιτοῦτα, τὸ Πατριαρχικὸν "Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν καὶ τὸ Κέντρον Ἑρεῦνης τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης.

γ') Τὰ Λοιπὰ Κέντρα καὶ Ἰδρύματα

Ὁ αἰώνηστος πατριάρχης Ἀθηναγόρας (1948-1972) ἡτύχησε νὰ ἴδῃ ἐπὶ τῆς πατριαρχείας του διαμορφούμενα τρία ἀκαδημαϊκὰ κέντρα, πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον συνδεδεμένα. Ἐκ τούτων τὰ δύο πρῶτα συνδέονται ἄμεσα πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, κατασταθέντα δι' ἰδιαιτέρων πατριαρχικῶν καὶ συνοδικῶν σιγιλλίων, τὸ δὲ τρίτον ὀργανωθὲν ἀνεξάρτητον, συνεδέθη ἀργότερον πνευματικῶς πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον.

Τὸ Ὁρθόδοξον Κέντρον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἰς Σαμπεζύ, πλησίον τῆς Γενεύης ἔλβετιαν (1966).

Τοῦτο λειτουργεῖ διὰ τὴν ἐπικοινωνίαν τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας, διὰ τὴν διοργάνωσιν συνεδρίων διορθοδόξων καὶ διεκκλησιαστικῶν καὶ ὑποβοηθεῖ τὸ ἔργον τῆς μελλούσης ἵνα συνέλθῃ ἀγίας καὶ μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Πρῶτος διευθυντῆς καὶ διοργανωτῆς τούτου εἶναι ὁ μητροπολίτης Τρανουπόλεως Δαμασκηνὸς Παπαανδρέου. Περιοδικά: Ἐπίσκεψις (1970), Συνοδικὰ 1 (1976).

Τὸ Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα τῶν Πατερικῶν Μελετῶν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (1968).

Τοῦτο φιλοξενεῖται εἰς τὴν πατριαρχικὴν καὶ σταυροπηγιακὴν μονὴν τῶν Βλατάδων. Κύριον σκοπὸν ἔχει τὴν ἀπὸ πάσης πλευρᾶς καὶ δι' ὅλων τῶν μέσων μελέτην τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι κέντρον ἐπιστημονικόν, μὲ τὰ αὐτὰ γνωρίσματα τῶν παρομοίας φύσεως ἐπιστημονικῶν κέντρων πανταχοῦ τοῦ κόσμου. Τελεῖ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐπιστήμης, τῆς Ἐκκλησίας, τῶν διορθοδόξων καὶ διαχριστιανικῶν σχέσεων. Ἔχει ἀναπτυσσομένην βιβλιοθήκην, πλουσίαν συλλογὴν φωτογραφίσεως χειρογράφων. Γίνονται σειραὶ ἐκδόσεων καὶ τοῦ περιοδικοῦ «Κληρονομία» 1 (1969). Πρῶτος διευθυντῆς καὶ διοργανωτῆς τούτου τυγχάνει νὰ εἶναι ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Παναγιώτης Χρήστου.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀκαδημία τῆς Κρήτης, Γωνιὰ Κισάμου Χανίων τῆς Κρήτης (1968).

Εἶναι ὄργανον ὑπηρετικὸν τῶν διορθοδόξων, ἀλλὰ κυρίως τῶν διαχριστιανικῶν καὶ διαθρησκειακῶν σχέσεων. Μολοντί ἰδρύθη κατὰ τὸ πρότυπον τῶν χριστιανικῶν ἀκαδημιῶν τῆς Δύσεως, ἡ Ἀκαδημία εἶναι ἴδρυμα εὐ-

ρискόμενον εἰς ὁρθόδοξον ἐκκλησιαστικὸν χώρον καὶ ὁρθοδόξων κατευθύνσεων, εἰσάγει τοὺς εἰς αὐτὴν ἐρχομένους διὰ διαφόρους σκοποὺς Χριστιανοὺς εἰς τὴν ὁρθόδοξον παράδοσιν καὶ πνευματικότητα, ἀποτελεῖ δὲ πρότυπον πρὸς μίμησιν καὶ διὰ τὰς ἄλλας ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας. Πρῶτος διευθυντὴς καὶ διοργανωτὴς αὐτῆς εἶναι ὁ Δρ. Ἀλέξανδρος Παπαδερὸς.

δ') Αἱ βιβλιοθήκαι καὶ τὰ Ἀρχεῖα. Τὰ Τυπογραφεῖα.

Αἱ βιβλιοθήκαι καὶ τὰ ἀρχεῖα παραμένουν σπουδαῖα βοηθητικὰ μέσα καὶ ὄργανα διὰ τὴν συνεχῆ θεολογικὴν κατάρτισιν καὶ τὴν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν διαφώτισιν τῶν ἐχόντων ἀνάγκην ἢ θελόντων νὰ καταρτισθοῦν καταλλήλως.

Ἐκ τῶν προαναφερθεῖσων βιβλιοθηκῶν παραμένουν αἱ δύο θεολογικαὶ βιβλιοθήκαι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἡ μία εἰς τὸ Φανάριον καὶ ἡ ἑτέρα εἰς τὴν ἱ. μονὴν τῆς ἁγίας Τριάδος Χάλκης, λειτουργοῦσαι κανονικῶς μὲ τὸν εἰς αὐτάς κατατεθειμένον θεολογικὸν πλοῦτον βιβλίων, ἐκδόσεων, περιοδικῶν, σειρῶν, κ.ἄ. Ἄλλαι βιβλιοθήκαι εἶναι τῶν μητροπόλεων, τῶν ἀρχιεπισκοπῶν ἢ τῶν ἐπισκοπῶν τοῦ θρόνου, τῶν ἱ. μονῶν τοῦ Ἀγίου Ὁρους, τῆς Πάτμου καὶ τῶν προαναφερθεῖσων Θεολογικῶν Σχολῶν.

Παρομοίαν σημασίαν ἔχουν καὶ τὰ ἀρχεῖα τῶν ὡς ἄνω καθιδρυμάτων.

Ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Ἀθηναγόρου (1948-1972) ἐπανιδρύθη τὸ πατριαρχικὸν τυπογραφεῖον. Τοῦτο ἐφιλοξενήθη εἰς τὸ Φανάριον καὶ ἐλειτούργησε μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1951-1964. Αἱ τελευταῖοι τύποι διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους μηχαναὶ τοῦ ἐδωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν. Εἰς αὐτὸ ἐξεδίδοντο τακτικῶς τὰ περιοδικὰ τοῦ θρόνου καὶ διάφορα συγγράμματα, ὡς ἀνάτυπα ἐξ ἐκείνων εἴτε αὐτοτελῶς, ἐμφανισθέντα εἰς μίαν σειρὰν ἄνω τῶν 100 ἐκδόσεων.

ε') Συμπόσια, Συνέδρια, Συνελύσεις.

Κατὰ διαστήματα καλοῦνται συγκεντρώσεις, λαμβάνουσαι διαφόρους ὀνομασίας, διὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ μελέτην καὶ συζήτησιν εἰς βάθος καὶ εἰς πλάτος, ἐνὸς ἢ περισσοτέρων ἐκκλησιαστικῶν καὶ θεολογικῶν ζητημάτων. Συνήθως εἰς αὐτάς συμμετέχουν πρόσωπα κατάλληλα, μὲ ἀνάλογον ἐκκλησιαστικὴν, θεολογικὴν καὶ λοιπὴν κατάρτισιν. Κατ' αὐτάς χρησιμοποιεῖται καὶ ὁ γραπτὸς λόγος, ἀλλὰ κυρίως ὁ προφορικὸς τοιοῦτος.

Ἐκ προσωπικῆς πείρας γνωρίζω τὴν σημασίαν τῶν συγκεντρώσεων τούτων, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν ἐν βῆμα καὶ μέσον διὰ τὴν μελέτην, τὴν συζήτησιν καὶ τὴν διατύπωσιν θεμάτων ἐπὶ ἐπιπέδου λίαν ὑψηλοῦ καὶ αἱ ὁποῖαι βοηθοῦν κατὰ πολὺ εἰς τὴν θεολογικὴν ἐμβάθυνσιν ἡμῶν.

Δὲν νομίζω ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ ἀναφέρωμεν ἢ νὰ ἀριθμήσωμεν

ἐδῶ τὰς συγκεντρώσεις ταύτας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὰς διορθοδόξους, τὰς διαχριστιανικάς, τὰς ἐπιστημονικάς, τὰς συγκαλουμένας ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου τούτου ἢ τῶν πρὸς αὐτὸ συνδεομένων ἰδρυμάτων καὶ προσώπων ἢ τὰς ἄλλας εἰς τὰς ὁποίας στέλλονται οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ Πατριαρχείου τούτου.

στ') Ἡ Πατριαρχικὴ Αὐλή, αἱ Μητροπόλεις, αἱ Ἀρχιεπισκοπαί, αἱ Ἐπισκοπαί, αἱ ἱ. Μοναί.

Ἡ ἔδρα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἰς τὸ Φανάριον, τῶν μητροπόλεων, τῶν ἀρχιεπισκοπῶν καὶ τῶν ἐπισκοπῶν τοῦ θρόνου, καθὼς καὶ αἱ μοναὶ ἀποτελοῦν ἐκκλησιαστικὰ κέντρα πρώτης γραμμῆς διὰ τὴν εἰς τὴν πρᾶξιν ἐφαρμογὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ θεολογικῶν γνώσεων καὶ διὰ τὴν περαιτέρω συνεχῆ παρομοίαν θεολογικὴν κατάρτισιν τῶν εἰς αὐτὰς ὑπηρετούντων.

Λαμβάνω ὡς παράδειγμα τὴν Πατριαρχικὴν Αὐλήν, ἡ ὁποία συνιστᾷ πραγματικὴν σχολήν, ὅπου ἐμορφώθησαν καὶ ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθον γενεαὶ δόκλῃροι στελεχῶν ὑπηρετικῶν τῆς διακονίας τῆς Ἐκκλησίας ΚΠόλεως. Εἰς τὴν κορυφὴν εὐρίσκεται ὁ πατριάρχης, μὲ βοηθητικὸν ὄργανον ἐξ ἴσου σπουδαῖον τὴν ἱερὰν σύνοδον τῶν μητροπολιτῶν. Τὸν πατριάρχην καὶ τὴν σύνοδον πλαισιώνουν διάφοροι ἐπιτροπαὶ καὶ γραφεῖα.

Αἱ Συνοδικαὶ Ἐπιτροπαί, ἄνω τῶν εἴκοσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος, εἰς τὰς ὁποίας μετέχουν ἀρχιερεῖς, ἄλλοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, εἶναι τὰ ἐργαστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐξετάζονται ἐξονυχιστικῶς τὰ εἰς αὐτὰς ὑπὸ τῆς Συνόδου παραπεμπόμενα πρὸς μελέτην καὶ εἰσήγησιν θεολογικά κ.ἄ. ζητήματα. Μὲ παρόμοια θέματα ἀσχολεῖται καὶ τὸ Συνοδικὸν Γραφεῖον, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀρχιγραμματέα, πρὸς τὸν ὁποῖον συνδέεται τὸ Α' πατριαρχικὸν γραφεῖον. Ἀμέσως πρὸς τὸν πατριάρχην συνδέονται ἡ μ. πρωτοσυγκελλία, μὲ τὴν μ. ἀρχιδιακονίαν καὶ τὰ ἄλλα γραφεῖα, καθὼς καὶ τὸ ἰδιαίτερον Πατριαρχικὸν Γραφεῖον.

Ἡ πρακτικὴ ἐξάσκησις καὶ ἡ θεολογικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ κατάρτισις τῶν ὑπηρετούντων εἰς τὴν πατριαρχικὴν αὐλήν ἢ μπορεῖ νὰ κρατήσῃ ὀλίγα ἔτη, εἰς πολλὰς ὅμως περιπτώσεις καλύπτει δεκαετίας ὁλοκλήρους, ἢ καὶ συνεχίζεται ἐνίοτε ἐφ' ὅρου ζωῆς.

Παρομοίας σχολάς, εἰς σύγκρισιν πρὸς τὴν πατριαρχικὴν αὐλήν, μικροτέρας βεβαίως σημασίας, ἀποτελοῦν αἱ κατὰ τόπους ἔδραι τῶν μητροπόλεων, ἀρχιεπισκοπῶν ἢ τῶν ἐπισκοπῶν τοῦ θρόνου, ἀλλὰ καὶ αἱ ἱ. μοναί, αἱ ἐφ' ὅλης τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας τοῦ Πατριαρχείου ἐγκατεσπαρμέναι.

2. Τὸ Ἀνθρώπινον Ὑλικόν.

Εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον περὶ τῶν διαφόρων θεολογικῶν ἰδρυμάτων, τῶν μέσων καὶ τῶν ὀργάνων, τὰ ὁποῖα κατὰ ἓνα ἢ ἄλλον τρόπον βοη-

θοῦν εἰς τὴν θεολογικὴν κατάρτισιν τῶν στελεχῶν τοῦ Πατριαρχείου, ἐμμέσως ἐγένετο λόγος καὶ περὶ τῶν στελεχῶν τούτου, δηλαδὴ τῶν φορέων ἢ τῶν ἐν-σαρκωτῶν τῆς θεολογίας, ἥτοι τοῦ ἀνθρωπίνου δυναμικοῦ ἢ ὑλικοῦ τοῦ Πατριαρχείου.

Οὗτοι, κατὰ μίαν σύντομον ἀρίθμησιν, εἶναι: οἱ φοιτηταὶ καὶ οἱ καθηγηταὶ τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν, οἱ διευθύνται καὶ τὸ λοιπὸν θεολογικὸν προσωπικὸν τῶν πατριαρχικῶν ἀκαδημαϊκῶν κέντρων ἢ ἰδρυμάτων τοῦ ἐξωτερικοῦ, οἱ θεολόγοι οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τὰς βιβλιοθήκας, τὰ ἀρχεῖα, τὰ τυπογραφεῖα, οἱ μετέχοντες εἰς τὰ πάσης φύσεως συνέδρια, τὰ συμπόσια καὶ τὰς συνελεύσεις, τὸ θεολογικὸν προσωπικὸν τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς, τῶν μητροπόλεων, τῶν ἀρχιεπισκοπῶν, τῶν ἐπισκοπῶν, τῶν ἐνοριῶν, τῶν ἱ. μονῶν. Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ καὶ ἡ παρουσία ὀρθοδόξων καθηγητῶν τῆς θεολογίας, ἀνηκόντων εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ διδασκόντων τὴν ὀρθόδοξον θεολογίαν ἢ παραμενόντων δι' ὀλίγον χρονικὸν διάστημα εἰς ὀρθοδόξους ἢ χριστιανικὰς θεολογικὰς σχολὰς καὶ εἰς πανεπιστήμια τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀμερικῆς, τῆς Αὐστραλίας, μὲ πρῶτον παράδειγμα τὸν ἐπίσκοπον Τραπεζίας Ἀλέξανδρον Ζῶτον, διδάξαντα τὴν δογματικὴν εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βαρσοβίας εἰς τὴν Πολωνίαν (1928-1931), κ.ἄ. ἀργότερον. Ἡ ἀνέυρεσις καὶ ἡ ἀρίθμησις των συνιστᾷ ἔργον προσωπογραφικόν.

Οὗτοι ἀνήκουν εἰς τὰς τάξεις τοῦ κλήρου, τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν. Οἱ περισσότεροι εἶναι ἄνδρες, χωρὶς νὰ ἀποκλείωνται καὶ αἱ γυναῖκες. Ἐκ πρώτης ὄψεως καὶ κατὰ μίαν πρώτην ἀρίθμησιν φαίνεται νὰ συνιστοῦν αὐτοὶ ἓνα ἀριθμὸν ὑπολογίσιμον, χωρὶς βεβαίως νὰ δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς των εἶναι ἱκανοποιητικὸς.

Ἡ ἀπὸ τοῦ 1971 μὴ λειτουργία τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης καὶ ἡ ἀφάνταστος μείωσις τῶν πιστῶν τοῦ Πατριαρχείου εἰς τὴν Τουρκίαν ἐπέφερεν ἤδη, ἐντὸς δεκαετίας, μίαν αἰσθητὴν ἐλάττωσιν τῶν θεολογικῶν στελεχῶν τοῦ Πατριαρχείου. Ἡ ἐπ'ἀνδρωσις τῶν στελεχῶν τὰ τελευταῖα ἔτη σχεδὸν ἔπαυσε νὰ γίνηται. Ἐκ τῶν μελῶν τοῦ καθηγητικοῦ σώματος τῆς Χάλκης, τοῦ θεολογικοῦ τούτου ἐπιτελείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, παραμένουν μόνον οἱ ἐξ αὐτῶν εἰς ἀρχιερεῖς προαχθέντες, ἐκ δὲ τῶν λαϊκῶν ἓνας ἢ δύο. Ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας διαβιώσεως καὶ ἐντὸς τῶν κειμένων διατάξεων, κατὰ μίαν ἀνθρωπίνην διαπίστωσιν, τὸ ὑπάρχον σήμερον ἀνθρώπινον τοῦτο ὑλικὸν θὰ ἠδύνατο νὰ καλύψῃ τὸ περισσότερον μόλις τρεῖς ἢ τέσσαρας ἀκόμη δεκαετίας.

Ἐκτὸς τῆς ἑδρας τοῦ Πατριαρχείου ἀπὸ τοῦ 1923, καὶ ἰδίως μετὰ τὸν β' παγκόσμιον πόλεμον (1939-1945) καὶ ἐξῆς, ἐμφανὲς εἶναι μία συνεχὴς κίνησις, διοργανώσις καὶ ἀνάπτυξις τῶν προαναφερθέντων ἰδρυμάτων, μὲ τὴν ἀνάλογον ἐπ'ἀνδρωσιν αὐτῶν. Σχεδὸν τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν ἔχουν διέλθῃ ἤδη

τὰ πρῶτα ἔτη τῶν πειραματισμῶν καὶ τῶν ὁδύνων τῆς διοργανώσεως καὶ ἐξελίσσονται κατὰ ἓνα εὐλογημένον τρόπον. Ἀπὸ πλευρᾶς θεολογικῆς οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς αὐτὰ εἶναι ἀπόφοιτοι μιᾶς θεολογικῆς σχολῆς, ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτῶν εἰδίκειυσιν εἰς κλάδους τῆς θεολογίας ἢ εἰς ἄλλους συγγενεῖς κλάδους. Ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὸ Πατριαρχεῖον δύναται νὰ στηρίζεται καὶ στηρίζεται ὑπὸ ἔποψιν θεολογικὴν εἰς αὐτούς.

Ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ 1923 καὶ ἐξῆς τὸ Πατριαρχεῖον ἤρχισε νὰ χρησιμοποιοῖ θετικῶς τὰ πρόσωπα ταῦτα διὰ τὴν κάλυψιν τῶν θεολογικῶν αὐτοῦ ἀναγκῶν. Κατ' ἀρχὰς ἦσαν αὐτοὶ ὀλίγοι. Ὁ Θυατείρων Γερμανὸς Στρηνόπουλος (1922-1951). Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς Ἀθηναγόρας Σπύρου (1930-1948). Ὁ μητροπολίτης Εὐλόγιος (1868-1946). Οἱ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν τελοῦντες κληρικοὶ οἱ δυνάμενοι. Ὁλόκληρος ἡ χορεία τῶν καθηγητῶν τοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ ἁγίου Σεργίου, τὸ ὅποῖον μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1926-1939 διήρχειτο τὴν λαμπροτέραν περιόδον τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ, κυρίως λόγῳ τῶν εἰς αὐτὸ διδασκόντων κορυφαίων διανοουμένων.

Δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη ὅπως κατονομάσωμεν τοὺς ἀπὸ τοῦ 1950 καὶ ἐξῆς, ἐκτὸς τῆς ἑδρας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, κατέχοντας τὰς προαναφερθείσας θέσεις. Οὗτοι εἶναι γνωστοί. Τὰ ὀνόματα καὶ τὴν δρᾶσίν των εἰς τὸν τομέα τῆς θεολογίας τὰ συναντῶμεν καθημερινῶς.

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου, θέμα σημαντικὸν εἶναι καὶ παραμένει ἡ ἐκκλησιαστικὴ, ἡ πνευματικὴ καὶ ἡ θεολογικὴ ἐπικοινωνία μεταξὺ τοῦ κέντρου καὶ τῶν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐκπροσώπων αὐτοῦ. Αὕτη, κατὰ τὸ δυνατόν, γίνεται. Ὁ σπουδαιότερος τρόπος ταύτης εἶναι αἱ προσωπικαὶ ἐπαφαί. Ἐδῶ ἀνήκουν τὰ ταξίδια τῶν οἰκουμενικῶν πατριαρχῶν Μαξίμου Ε' (1946-1948) καὶ Ἀθηναγόρου (1948-1972) πρὸς τὸ ἐξωτερικόν. Ἡ ἀποστολὴ ἐπισήμων πατριαρχικῶν ἐξαρχικῶν καὶ ἀντιπροσωπειῶν καὶ ἡ κατὰ τόπους κλήσις τῶν ἱ. συνάξεων τῶν κατὰ τόπους ἱεραρχῶν τοῦ θρόνου. Ἡ μετ' ἐπίσημον ἰδιότητα ἢ ὄχι, διὰ λόγους ἐκκλησιαστικούς καὶ θεολογικούς, λόγῳ τῶν τελετῶν, ἐπετείων καὶ συνεδρίων μετ' ἀβασίς τῶν εἰς τὸ κέντρον ὑπηρετούντων προσώπων τοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὸ ἐξωτερικόν. Ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως. Αἱ διὰ λόγους ὑπηρεσιακοὺς ἢ ὄχι τακτικαὶ καὶ ἔκτακτοι ἐπισκέψεις τῶν ὑπηρετούντων εἰς τὸ ἐξωτερικὸν προσώπων πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Ἀκολουθεῖ ἡ πάσης φύσεως ἀλληλογραφία μεταξὺ τοῦ κέντρου καὶ τῶν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἰδρυμάτων καὶ προσώπων αὐτοῦ. Ἀλληλογραφία κατὰ τὰς ἐορταίους ἡμέρας διὰ θέματα ὑπηρεσιακά. Ἐκατέρωθεν ἐνημέρωσις θεολογική. Ἀποστολὴ ἀπὸ μέρους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐπισήμων κλπ. ἐκθέσεων θεολογικοῦ χαρακτῆρος τῆς Συνόδου ἢ τῶν Συνοδικῶν Ἐπιτροπῶν πρὸς τοὺς εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὑπηρετοῦντας, κττ.

Ἡ θεολογικὴ ἐνημέρωσις ἐπιτελεῖται καὶ διὰ τῶν ἄλλων μέσων ἐπι-

κοινωνίας, τοῦ τηλεφώνου, τοῦ τηλεγράφου, τοῦ τύπου, τοῦ ραδιοφώνου, τῆς τηλεοράσεως, κτλ.

Ἄν θὰ ἀνελάμβανε κανεὶς νὰ καταρτίσῃ ἓνα πλήρη κατάλογον τῶν φορέων ἢ τῶν ἐνσαρκωτῶν τῆς θεολογίας τοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὴν διαρρέυσασαν 60ετίαν (1923-1980) περίπου, θὰ ἔπρεπε νὰ καλύψῃ ἀρκετὰς σελίδας. Πρὸς τοῦτο προχείρως βοηθούμεθα ἀπὸ:

τὰ περιοδικὰ τοῦ κέντρου καὶ τῶν ἐπαρχιῶν·

τοὺς 5 τόμους τοῦ Ἑγκυκλοπαιδικοῦ Ἡμερολογίου τοῦ Σταύρου Ζερβπούλου, ΚΠολις, 1934-1940·

τὰ ἐτήσια ἐκκλησιαστικὰ ἡμερολόγια καὶ ἰδίως τὸ Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος·

τοὺς 12 τόμους τῆς Ὁρησκειτικῆς καὶ Ἡθικῆς Ἑγκυκλοπαιδείας, Ἀθῆναι, 1962-1968·

τὰς ἱστορικὰς μνηογραφίας περὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, τῶν ἄλλων Θεολογικῶν Σχολῶν καὶ τῶν ἱδρυμάτων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὰ ἔργα τῆς ἱστορίας τῶν ὀρθοδόξων πατριαρχῶν καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου·

τὰς ἰδιαιτέρας μνηογραφίας περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν προσώπων, καὶ τέλος τοὺς θεολογικοὺς κλπ. βιβλιογραφικοὺς καταλόγους.

Τοιοτοτρόπως θὰ εἶναι δυνατὸν ὅπως καταρτισθῇ μία σημαντικὴ βιογραφικὴ ἐργασία, μία μελέτη προσωπογραφίας ἀρκετὰ συστηματικὴ, καλύπτουσα ὅλα τὰ προμνησθέντα κατὰ ἓνα γενικὸν τρόπον πρόσωπα.

3. Ἡ Θεολογικὴ Προσφορά.

Μετὰ τὰ ὅσα ἐλέχθησαν περὶ τῆς καταρτίσεως τῶν θεολογικῶν στελεχῶν καὶ τῆς ιδιότητος αὐτῶν, καλὸν θὰ εἶναι νὰ ἴδωμεν καὶ τὸ ποῦ ἀνευρίσκεται ἡ θεολογικὴ αὐτῶν προσφορά.

Ἡ προσφορά αὕτη ἀρχικῶς γίνεται κατὰ δύο σαφεῖς τρόπους. Διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου καὶ τοῦ γραπτοῦ τοιοῦτου.

Ὁ προφορικὸς λόγος ἀποτελεῖ ἐν ἀπὸ τὰ κυριώτερα γνωρίσματα καὶ χαρίσματα τοῦ ἀνθρώπου ὡς ὄντος λογικοῦ. Εἶναι ἐνδεικτικὸς τῆς ζωῆς μαρτυρίας καὶ τῆς ἀμέσου προσωπικῆς ἐπικοινωνίας δύο ἢ περισσοτέρων προσώπων. Οὗτος εὐρίσκεται εἰς τὴν διάθεσιν καὶ χρησιμοποιοῖται παντοιοτρόπως ἀπὸ τοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης ἐπιτελεῖ διὰ ζωῆς φωνῆς τὰς ἀκολουθίας τῆς θείας λατρείας, ποὺ εἶναι ἡ ἐνσάρκωσις τῆς θεολογικῆς διδασκαλίας τῆς πίστεώς μας, εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναὸν καὶ εἰς ἄλλους ναοὺς τῆς ἱ. ἀρχιε-

πισκοπῆς αὐτοῦ. Κηρύττει ἐπ' ἐκκλησίας. Ἀναγινώσκει τὰ μηνύματα, τοὺς χαιρετισμοὺς καὶ τὰ σημαντικὰ ἱστορικὰ κείμενα. Παρέχει τὴν εὐλογίαν του. Εἰς τὸ Γραφεῖόν του χαιρετίζει καὶ εὐλογεῖ τοὺς αὐτὸν ἐπισκεπτομένους. Προσφωνεῖ καὶ ἀντιφωνεῖ. Ἄλλοτε δὲ καὶ συνομιλεῖ.

Εἰς τὴν Ἱ. Σύνοδον, ἡ ὁποία εἶναι τὸ ἀνώτατον συλλογικὸν ὄργανον τῆς θεολογικῆς αὐθεντίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, κυριαρχεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ προφορικὸς λόγος. Ὁ πατριάρχης κάμνει τὴν ἐναρξιν καὶ τὴν λήξιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Εἰσάγει τὰ θέματα. Δίδει καὶ λαμβάνει τὸν λόγον ἀπὸ τοὺς ἀγίους συνοδικούς. Ἐκεῖ ἀναγινώσκονται κείμενα καὶ ἔγγραφα πάσης φύσεως. Γίνονται αἱ ἐπ' αὐτῶν παρατηρήσεις, αἱ ἀνταλλαγαὶ γνωμῶν καὶ ἡ ἀξιολόγησις τούτων. Λαμβάνονται ἀποφάσεις.

Τὸ ἴδιον, διὰ τὴν κυριαρχίαν τοῦ προφορικοῦ λόγου, θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐπαναληφθῇ καὶ περὶ τοῦ τρόπου ἐργασίας τῶν ἄλλων ὡς ἂν Ἐπιτροπῶν καὶ Γραφείων, πού λειτουργοῦν εἰς τὴν πατριαρχικὴν αὐλήν.

Βεβαίως αἱ θεολογικαὶ γῶμαι ὅλων τῶν μελῶν εἰς τὰ σώματα ταῦτα εἶναι σεβασταί. Ἀξιωματικόν ἐστὶν ὅμως παραμένουν αἱ διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου γενόμεναι κρίσεις, παρατηρήσεις καὶ ἀγορεύσεις, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν καὶ κρίσιν τῶν ἐπαϊόντων, πατριαρχῶν τινων, ὠρισμένων ἱεραρχῶν καὶ ἄλλων μελῶν τῶν διαφόρων σωμάτων, τῶν ἐχόντων τὰ ἀνάλογα ἐφόδια καὶ τὸ χάρισμα τοῦ λόγου.

Ἐπιθυμῶ ὅπως εἴπω ὀλίγα λόγια διὰ τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου εἰς τὸν πάνσεπτον πατριαρχικὸν ναόν. Κήρυγμα καθ' ὅλας τὰς ἀκολουθίας δὲν γίνεται εἰς τὸν ναὸν τοῦτον. Τὸ θεῖον κήρυγμα ἐπιτελεῖται τακτικῶς κατὰ τὰς περιόδους τῶν νηστειῶν τῶν Χριστουγέννων καὶ τῆς μ. τεσσαρακοστῆς καὶ καθ' ὠρισμένας τακτὰς ἡμέρας: τοῦ ἀγίου Ἀνδρέου (30 Νοεμβρίου), τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν (30 Ἰανουαρίου), τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας (ἐντὸς τῆς μ. τεσσαρακοστῆς, α' Κυριακὴ ταύτης). Ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ ἀκούονται λόγοι καὶ εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις, εἰς ἱστορικὰς ἐπετελούς, κ.ἄ., κατὰ τὰς ἐνθρονίσεις καὶ τοὺς θανάτους τῶν πατριαρχῶν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι λόγοι, καθὼς καὶ οἱ τῶν τριῶν προαναφερθεισῶν τακτικῶν ἡμερῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους, εἶναι συνήθως δοκίμια θεολογικά, ἔχουν σημασίαν θεολογικὴν καὶ ἐκφράζουν τὰς ἐπὶ φλεγόντων ἐκκλησιαστικῶν καὶ θεολογικῶν ζητημάτων ἀπόψεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν ἐνταῦθα ἐκπροσώπων τῆς θεολογίας αὐτοῦ. Συνήθως οἱ κηρύττοντες εἶναι πατριάρχαι τινές, ἀρχιερεῖς, κληρικοὶ τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς καὶ ἄλλων ναῶν, ὁ σχολάρχης καὶ οἱ καθηγηταὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, κ.ἄ.

Ἐρχομαι τώρα εἰς τὸν γραπτὸν θεολογικὸν λόγον. Μέρος ἐκ τοῦ προφορικοῦ θεολογικοῦ λόγου καταγράφεται, ἄλλο τμῆμα παραμένει εἰς τὴν μνήμην τῶν ὁμιλούντων καὶ τῶν ἀκροαμένων, ἐνῶ ἕτερον χάνεται. Ὁ γραπτὸς λόγος

χρησιμοποιείται έντατικῶς διὰ τὴν καταγραφὴν καὶ τῶν θεολογικῶν ἀπόψεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἴτε διὰ χειρός, ὅτε ἔχομεν τὰ χειρόγραφα καὶ τὸ ἀρχιεπικὸν ὑλικὸν εἰς τοὺς διαφόρους κώδικας, εἴτε διὰ τῶν πάσης φύσεως ἐκδόσεων, χρησιμοποιουμένων τῶν πρὸς τοῦτο μέσων τῆς τεχνολογίας. Εἶναι ἀξιοπρόσεκτον τὸ φαινόμενον ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον παραμένει ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ὀργανισμούς, ὅπου ἐξακολουθοῦν νὰ τελοῦν εἰς χρῆσιν οἱ χειρόγραφοι κώδικες ὑπάρχοντος καὶ τοῦ εἰδικοῦ ὀφφικίου τοῦ κωδικογράφου.

Τὸ ἐντυπον θεολογικὸν ὑλικόν, ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν ἐγγράφων, τῶν ἄρθρων, τῶν βιβλίων, τῶν βιβλιοκρισιῶν, κ.ἄ., τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν ἄλλων ἐδῶ καὶ τῶν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν σωμάτων αὐτοῦ καὶ τῶν θεολογικῶν ἐκπροσώπων του ἐμφανίζεται αὐτοτελῶς εἰς διαφόρους ἐκδόσεις εἴτε καὶ εἰς περιοδικὰ, εἰς ἐγκυκλοπαιδείας, εἰς τόμους καὶ ἔργα συλλογικοῦ χαρακτῆρος, ἐκ τῶν ὁποίων ἐνίοτε γίνονται καὶ αἱ σχετικαὶ ἀνατυπώσεις, κυρίως εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἢ καὶ εἰς ἄλλας γλώσσας. Προκειμένου περὶ τῶν ἐκδόσεων, θὰ μοῦ ἐπιτραπῇ, πιστεύω, ὅπως ἀναφερθῶ εἰς τὰ δύο περιοδικὰ τοῦ κέντρου, τὰ ἐκδοθέντα κατὰ τὴν τελευταίαν 60ετίαν. Ταῦτα ὑπῆρξαν δύο: ἡ Ὁρθοδοξία καὶ ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας.

Καὶ πρῶτον ἡ Ὁρθοδοξία. Αὕτη ἐξεδόθη εἰς τὸ Φανάριον συνεχῶς ἀπὸ τοῦ 1926 μέχρι τοῦ 1963, κατ' ἀρχὰς εἰς μηνιαῖα τεύχη κατόπιν δὲ ἀνὰ τρίμηνον, ἐπὶ 38 ὁλόκληρα ἔτη. Εἶναι δυνατόν ὅπως ἐκληφθῇ ὡς ἡ συνέχεια τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας, ΚΠολις 1 (1880)-43 (1923). Ἐφιλοξένησεν ὑλικὸν κατ' ἐξοχὴν ἐκ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ ἄλλας μελέτας. Ἐκ τῆς θεολογίας κυρίως περιέλαβεν ὑλικὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, καὶ δὴ ἐκ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ Πατριαρχείου, χωρὶς νὰ παραμερισθοῦν καὶ τὰ ἄλλα μαθήματα, ὅπως εἶναι ἡ ἐξηγητικὴ, ἡ δογματικὴ, ἡ ἠθικὴ, ἡ λειτουργικὴ, τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον, ἡ ὁμιλητικὴ. Μεγάλης ἀξίας εἶναι τὰ πατριαρχικά καὶ λοιπὰ ἔγγραφα, αἱ πάσης φύσεως ἐκθέσεις, τὰ χρονικά καὶ τὸ βιβλιογραφικὸν δελτίον. Ἡ τακτικὴ ἐκδοσις τῆς Ὁρθοδοξίας ἐπὶ 38 συναπτά ἔτη, τὰ ὀνόματα τῶν συνεργατῶν καὶ τὰ περιεχόμενά της ἀρκοῦν διὰ νὰ καταδείξουν τὴν σημασίαν τοῦ περιοδικοῦ τούτου.

Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας ὑπῆρξεν ἐβδομαδιαία ἐκκλησιαστικὴ ἐφημερὶς τοῦ Πατριαρχείου, ἰδρυθεῖσα ὡς σχέδιον καὶ κατευθυνομένη ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἀθηναγόρου (1948-1972), ἀπὸ τοῦ 1951-1964. Περιέλαβεν ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ ἐγκυκλίους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἄρθρα θεολογικοῦ καὶ λοιποῦ ἐνδιαφέροντος, λόγους, κηρύγματα, βιβλιοκρισίας καὶ εἰδήσεις θεολογικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς. Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας προσέφερε θετικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα μὲ τὸ ὑλικόν, τὸ ὁποῖον παρεῖχεν εἰς τὰς στήλας του.

Μὴ ἐκδιδομένων, ἀπὸ τοῦ 1964 καὶ ἐξῆς, τῶν δύο τούτων περιοδικῶν ἐκδόσεων τοῦ Πατριαρχείου εἰς τὸ κέντρον, τὴν παράδοσιν ταύτην συνεχίζουν αἱ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐπαρχίαι, αἱ θεολογικαὶ σχολαὶ καὶ τὰ πατριαρχικὰ ἐκεῖ ἱδρύματα. Τὰ ὀνόματα τῶν περιοδικῶν τούτων εὐκόλως ἀνευρίσκονται εἰς βιβλιοθήκας θεολογικῶν σχολῶν, εἰς τὸ Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, εἰς οἰανδήποτε σοβαρὰν θεολογικὴν βιβλιοθήκην καὶ εἰς θεολογικοὺς βιβλιογραφικοὺς καταλόγους.

Ἐὰν θὰ ἐτίθετο τὸ ἐρώτημα τοῦ ποῖο εἶναι οἱ θεολόγοι συγγραφεῖς, οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ποῦ ἀνευρίσκονται τὰ γραπτὰ των, θὰ πρέπει νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ἀπάντησις εἰς αὐτὸ ἐδόθη ἤδη εἰς τὸ κεφάλαιον 2ον τοῦ κυρίου μέρους τῆς ὁμιλίας, ὅτε ἐγένετο μία σύντομος ἀρίθμησις τῶν φορέων ἢ τῶν ἐκπροσώπων τῆς θεολογίας ταύτης καὶ τῶν σχετικῶν ἐκδόσεων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀνέτως θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ καταρτίσῃ ἕνα πλήρη κατάλογον τούτων. Δι' αὐτὸ δὲν τὰ ἐπαναλαμβάνω.

Παρ' ὀλίγον νὰ λησμονηθοῦν αὐτὰ τὰ ἔγγραφα, τὰ προερχόμενα ἐκ τοῦ Πατριαρχείου, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο παρεμπιπτόντως λόγος εἰς τὰ προηγούμενα. Εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν γραμματεῖαν ταῦτα ἐμφανίζονται ὡς πρακτικὰ συνόδων καὶ ἄλλων ἐπιτροπῶν, ἕτερα δὲ ἀνήκουν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀλληλογραφίαν. Τὰ τελευταῖα λαμβάνουν τὴν ὀνομασίαν Γράμμα ἢ Ἐπιστολή, μὲ διαφόρους προσδιορισμοὺς, ἀναλόγως τῆς προελεύσεως, τῶν παραληπτῶν ἢ τοῦ περιεχομένου των. Συναντῶνται ὅμως καὶ οἱ ὅροι Σιγίλλιον, Ἀπόδειξις, Πρᾶξις, Ἐγκύκλιος, Ὅρος, Τόμος, Πιττάκιον, Ἐκδοσις, Ὑπόμνημα, Μετρίότης. Ταῦτα φέρουν, ἐκτὸς ἄλλων, καὶ τοὺς προσδιορισμοὺς ἐκκλησιαστικόν, πατριαρχικόν, συνοδικόν ἢ πατριαρχικόν καὶ συνοδικόν.

Τὰ ἔγγραφα ταῦτα θίγουν εἴτε ἕν μόνον θέμα, εἴτε καὶ ταυτοχρόνως περισσότερα. Ταῦτα, ἀπὸ πλευρᾶς θεολογικῆς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἶναι κείμενα σοβαρά, προερχόμενα ἅπαντα ἀπὸ καιρικᾶς περιστάσεως, φέροντα δὲ ὡς ἐκ τούτου χαρακτῆρα περιστατικόν. Τόσον τὸ κύριον μέρος τῶν κειμένων τούτων, ὅσον καὶ οἱ πρόλογοί των, συχνὰ φέρουν βαρὺτητα θεολογικὴν. Μετὰ προσοχῆς δὲ ἀναγινώσκονται, μελετῶνται, κρίνονται καὶ ἀξιολογοῦνται. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς πολλοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδιαιτέραν θέσιν ἀπὸ πλευρᾶς ἐκκλησιολογικῆς καὶ θεολογικῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐντὸς τῆς Ὁρθοδόξιας καὶ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου εὐρύτερον.

4. Τὰ χαρακτηριστικά της.

α') Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, διὰ τοῦ κέντρου αὐτοῦ εἰς τὸ Φανάριον καὶ μὲ τὰ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἱδρύματα καὶ τοὺς ἐκεῖ ἐκπροσώπους αὐτοῦ, κέκτηται ὠρισμένας βασικὰς θεολογικὰς ἀρχὰς καὶ ἐκφράζει, διὰ μέσου τούτων, ἕν ἥθος θεολογικόν. Τοῦτο πηγάζει καὶ διαμορφοῦται ἐκ δύο κατευθύν-

σεων, εἴτε ἄνωθεν, δηλαδή δι' ὧν τῶν ἐκ τοῦ Φαναρίου προερχομένων δηλώσεων, κειμένων καὶ ἐγγράφων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν κάτω, δηλαδή δι' ὧν τῶν βοηθητικῶν ἰδρυμάτων καὶ προσώπων, τὰ ὅποια κινουῦνται καὶ ἐκδηλοῦνται θεολογικῶς ἐπὶ τῆς ἰδίας, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, γραμμῆς, χωρὶς νὰ χάνουν τὴν ἰδιομορφίαν, τὴν αὐτενέργειαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν. Ἡ θεολογία αὕτη ἔχει σαφῶς ἐκκλησιαστικὸν καὶ ὁρθόδοξον χαρακτήρα.

β') Ὁ τρόπος ἐκφράσεως τῆς θεολογίας ταύτης λαμβάνει ὑπ' ὄψιν, ὅπως συνέβαινε διὰ μέσου τῶν αἰώνων, τὰς ὑφισταμένας σήμερον σχέσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὴν πολιτείαν, εἰς τὴν Τουρκίαν ὑπὸ τὴν μορφήν μιᾶς ἐλευθέρας Ἐκκλησίας ἐντὸς ἐνὸς λαϊκοῦ κράτους, μὲ ἀπόλυτον πλειοψηφίαν τοὺς Μουσουλμάνους, εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον ὑπὸ τὴν μορφήν ἐλευθέρων ἐκκλησιῶν ἐντὸς πολιτειῶν πάσης φύσεως, καὶ τὰς ὑπὸ τὴν μορφήν ἐθνικῶν Ἐκκλησιῶν ὑφισταμένας ἐπαρχίας του εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Φιλλανδίαν.

γ') Ἡ διάθρωσις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὡς ἀρχιεπισκοπῆς μὲ ἰδιαίτερον ποιμνιον, ὡς πατριαρχείου μὲ εὐρυτέραν ἄμεσον δικαιοδοσίαν καὶ ὡς πρωτοθρόνου ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸ σύστημα τῶν ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἐπηρεάζει τὴν θεολογίαν του. Εἶναι ἡ θεολογία τῶν πρεσβείων τιμῆς ἐντὸς τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἡ διαφύλαξις τῆς ὁρθοδόξου πίστεως, τῆς ὁρθοδόξου ἐνότητος καὶ τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ παροχὴ τῆς ἀδελφικῆς προστασίας εἰς τὰς χειμαζομένας ἀδελφὰς ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας προβάλλουν ὡς ὀλίγα τοιαῦτα χαρακτηριστικά. Ἡ θεολογία αὕτη καταφαίνεται εἰς τὴν πρᾶξιν καὶ κατὰ τὴν παροχὴν τῆς πατριαρχικῆς ἀξίας, τοῦ αὐτοκεφάλου καὶ τοῦ αὐτονόμου εἰς τὰς ἀδελφὰς ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τὴν εὐρυτέραν ἀναγνώρισιν κατόπιν τούτων ὑπὸ τῶν ἄλλων ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Ἐπίσης ἐκδηλοῦται καὶ κατὰ τὴν συνεχῆ διοργάνωσιν τῶν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀνηκουσῶν ἐπαρχιῶν κ.ἄ. ἐνοτήτων αὐτοῦ εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον.

δ') Ἡ θεολογία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅπως καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας εὐρύτερον, ἔχει ξεπεράσει τὴν περίοδον τῶν ἔξωθεν ἐπιδράσεων καὶ ἐμφανίζει σαφῆ ἐνδεικτικὰ σημεῖα τῆς Ὁρθοδοξίας, τῆς ὁρθοδόξου αὐτοσυνειδησίας καὶ τῆς χρήσεως τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων.

ε') Τοιαῦτα γνωρίσματα εἶναι ἡ προσκόλλησις πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ τοὺς πατέρας. Ἡ παράδοσις ὅμως αὕτη δὲν ἐκλαμβάνεται ὡς ἓνας παράγων στατικὸς ἢ ἀπλῶς ὡς δεῖγμα ἐνὸς ἱστορικοῦ παρελθόντος, ἀλλ' ὡς ἓνας δυναμικὸς παράγων καὶ ὡς μία συνεχὴς παρουσία τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀφ' ἑτέρου, ὁ σύνδεσμος πρὸς τοὺς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας θεωρεῖται ὡς μία ἐπανεύρεσις τοῦ πνεύματος αὐτῶν καὶ ὡς ἐφαρμογὴ τούτου εἰς τὰς σημερινὰς συνθήκας ζωῆς καὶ σκέψεως τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι

ὁ οὕτω τόσον ἐπιτυχῶς χαρακτηριζόμενος νεοπατερισμός, μὲ μίαν ἰδιαίτεράν πτυχήν αὐτοῦ τὸν νεοπαλαμισμόν.

στ') Μία ἔντονος μορφή θεολογίας εἶναι ἡ θεολογία τῆς συνοδικότητος τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν ζῇ, προέτεινε καὶ ἐπραγματώσῃ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον δι' ὁλόκληρον τὴν Ὁρθοδοξίαν. Γνωστὰ εἶναι τὰ διανυθέντα στάδια τῆς ὀρθοδόξου ταύτης συνοδικότητος κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα.

ζ') Ἡ ἔκφρασις τῆς παραδοσιακῆς ὀρθοδόξου θεολογίας ἐκ τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τὸ ὁποῖον ὀργανικῶς καὶ πνευματικῶς συνδέεται ἀμέσως πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, εἶναι ἓνας ἐμπλουτισμός τῆς θεολογίας τοῦ πατριαρχείου τούτου. Καταδεικνύει τὴν ζῶσαν πραγματικότητα τῶν μοναχικῶν ἰδεωδῶν καὶ τὴν σημασίαν τῶν πνευματικῶν βιωμάτων, ὅπως ἐνσαρκιώνονται καὶ πραγματοποιῶνται εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος, διὰ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Τὸ τοιοῦτον ἀσφαλῶς ἀναφέρεται καὶ διὰ τὰς ἄλλας μοναχικὰς ἐγκυρτάσεις, τὰς συνδεομένας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ΚΠόλεως.

η') Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἔχον ὑπ' ὄψιν τὰς ὡς ἄνω μορφὰς τῆς θεολογίας καὶ παραλλήλως πρὸς ἄλλας, διετύπωσε καὶ ἐβίωσε κατὰ ἓνα πρωτοποριακὸν τρόπον, τόσον ἐντὸς τῆς Ὁρθοδοξίας ὅσον καὶ τῶν εὐρυτέρων πλαισίων τοῦ Χριστιανισμοῦ συμφώνως πρὸς τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, τὴν θεολογίαν τοῦ ὀρθοδόξου εἰρητισμοῦ. Ἡ θεολογία αὕτη εἶχε καὶ ἔχει ὡς ἀντικείμενον κατὰ τὸν αἰῶνά μας τὰς σχέσεις τῆς Ὁρθοδοξίας πρὸς μίαν ἐκάστην χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὴν ὀργανωμένην οἰκουμενικὴν κίνησιν.

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρος ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ θεολογία, παραμένον πιστὸν εἰς τὰς περὶ Ἐκκλησίας ἀντιλήψεις αὐτοῦ, ἐγκαταλείπει ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν ἄγονον θεολογίαν τῆς πολεμικῆς, ἡ ὁποία εἶχε τὴν θέσιν τῆς ἐντὸς τῶν ἀναλόγων συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς ἱστορίας διὰ μέσου τῶν αἰώνων, καὶ ἐγκαινιάζει τὴν θεολογίαν τῆς ἀγάπης, τῆς καταλλαγῆς καὶ τοῦ ὀρθοδόξου εἰρητισμοῦ.

θ') Ἡ θεολογία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου λαμβάνει ὑπ' ὄψιν σοβαρῶς τὰ θεολογικὰ ρεύματα καὶ τὰς τελευταίας θεολογικὰς ἐπιστημονικὰς ἐξελίξεις εἰς τὸν δυτικὸν καὶ ὁλόκληρον τὸν κόσμον.

ι') Ἐπίσης παρακολουθεῖ, μετὰ μεγάλης προσοχῆς, τὰς νέας ιδέας καὶ τὰ νέα συστήματα εἰς τὴν φιλοσοφίαν, τὴν κοινωνιολογίαν, τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν παιδαγωγικὴν, τὰς ἰδεολογικὰς καὶ θρησκευτολογικὰς τάσεις καὶ τὰς σημειουμένας τεχνολογικὰς ἐξελίξεις. Διδομένης τῆς εὐκαιρίας καὶ εἰς τὰς ἀναλόγους περιστάσεις ἐκφράζεται καταλλήλως.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Με ὀλίγας τελικὰς σκέψεις ἐπιθυμῶ νὰ κατακλείσω τὴν ὁμιλίαν μου.

Διὰ τὸν ὁμιλοῦντα τὸ σημερινὸν ἐγχείρημα ὑπῆρξε μία προσφορὰ προσωπικῇ ἐπὶ ἐνὸς θέματος, πρὸς τὸ ὅποιον προσωπικὰ συνδέεται καθ' ὅλα τὰ ἔτη τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἀκαδημαϊκῆς του σταδιοδρομίας. Ὡς ἐκ τούτου ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἔργον εὐκόλον. Τοῦτο ὅμως ἔχει καὶ τὰς δυσκολίας του. Διότι ὁ συνδεόμενος προσωπικὰ μὲ ἐν θέμα ἔχει συνήθως τὴν τάσιν νὰ τὸ ὠραιοποιῇ, νὰ βλέπῃ μόνον τὰς φωτεινάς του ὀψεις καὶ νὰ ἀγνοῇ θεληματικὰ ἢ ἄθελα τὰς κρίσεις, τὰς παρατηρήσεις καὶ τὰς κατηγορίας.

Αἱ κατηγορίαι, αἱ παρατηρήσεις καὶ ἡ ἐν γένει κριτικὴ ἀξιολόγησις ἐπὶ ἐνὸς θεσμοῦ, ἐνὸς προσώπου, μιᾶς πράξεως, ἐνὸς γεγονότος, ὅταν προέρχωνται ἐκ καρδίας ἀγαθῆς καὶ γίνωνται ἐξ ἀγνῆς διαθέσεως εἶναι ἄξιοι παρατηρήσεως καὶ σεβασμοῦ.

Μία ἀπὸ τὰς κριτικὰς παρατηρήσεις εἶναι ὅτι ἐν ἰ ο τ ε εἰς θέματα θεολογικὰ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον προχωρεῖ περισσότερον τοῦ δέοντος, ὅτι λαμβάνει ἀποφάσεις πρωτοποριακὰς καὶ ἀκολουθεῖ θεολογίαν πρωσοποπαγῇ.

Εἰς συγκεκριμένας περιπτώσεις, αἱ ὁποῖαι συνδέονται πρὸς τὴν ἄμεσον ἄσκησιν τῶν πρεσβείων τιμῆς αὐτοῦ ἢ τοῦ δικαιώματος πρωτοβουλίας καὶ χαρακτῆρος ἐκκλησιολογικοῦ, ὑποστηρίζεται κ ά π ο τ ε ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον δὲν ἐφαρμόζει ἢ δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ ἐκ τούτων ἀπορρέοντα καθήκοντα ἢ δικαιώματα τῆς διακονίας αὐτοῦ. Ἄλλοτε ὅτι βιάζεται καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις ὅτι σπεύδει βραδέως.

Ἀκούονται κ α μ μ ί α ν φ ο ρ ᾶ ν φωναὶ ὅτι δὲν γίνεται ὅπως θὰ ἔπρεπεν ἡ θεολογικὴ, ἐκκλησιαστικὴ καὶ λοιπὴ ἐπικοινωνία τοῦ κέντρου μετὰ τῶν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἰδρυμάτων καὶ προσώπων αὐτοῦ. Ὅτι τὸ Φανάριον δὲν κατανοεῖ τὰ πρόσωπα, τὰ ρεύματα, καὶ τὰς διαμορφουμένας καταστάσεις εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἢ καὶ τὸ ἀντίθετον. Ὅτι δὲν δίδεται πάντοτε ἡ ἀνάλογος σημασία τῶν μὲν πρὸς τοὺς δέ.

Ἀπὸ μέρους ὀρθοδόξων πιστῶν τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἄλλων χριστιανῶν πιστῶν ἢ ἡγετῶν προβάλλει κ ά π ο τ ε ἡ παρατήρησις ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον ἀνταποκρίνεται μὲν θετικῶς εἰς τὴν πλήρωσιν καὶ ἐπιτέλεσιν τῶν θεολογικῶν, ἐκκλησιαστικῶν, κανονικῶν, ἱστορικῶν καὶ ἄλλων καθηκόντων καὶ

δικαιωμάτων αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐκφράζεται ἢ ἀργεῖ νὰ λάβῃ θέσιν πνευματικὴν ἡγετικὴν καὶ νὰ παρουσιάσῃ τὴν ὀρθόδοξον φωνὴν τοῦ ἐπὶ φλεγόντων συγχρόνων προβλημάτων καὶ θεμάτων χαρακτηρὸς κοινωνιολογικοῦ, ἠθικοῦ, φιλοσοφικοῦ, ἰδεολογικοῦ, θρησκευτικοῦ, παιδαγωγικοῦ, κ.ἄ.

Ἀπὸ τὸν θορυβώδη κόσμον τῆς ἐποχῆς μας π ο λ λ ᾶ ς φ ο ρ ᾶ ς παρεξηγεῖται ἡ ὑπαρξιακὴ σιωπὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Εἰς τὰς γενικὰς ταύτας κριτικὰς παρατηρήσεις συνεργὸς προβάλλει σ υ χ ν ᾶ καὶ ἡ δεοντολογία.

Ὁ δέκτης ἐνὸς ἐπιστήμονος, ἀνήκοντος εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, θὰ ἦτο δυνατὸν ὅπως καταγράψῃ καὶ ἄλλας λεπτομερεστέρας ὑφῆς παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι ἴσως δὲν θὰ ἦσαν ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου.

Εὐχαρίστως θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς, καὶ ἀσφαλῶς ὁ ὁμιλῶν θὰ εἶχε τὸ χρέος, νὰ προέλθῃ εἰς μίαν ἐντιμον συζήτησιν ἐπὶ μιᾷς ἐκάστης τῶν ὡς ἄνω κατὰ διαστήματα γενομένων παρατηρήσεων. Δὲν τὸ πράττω, διότι τοῦτο θὰ ἦτο μία ἄσκοπος ἐπανάληψις. Νομίζω ὅτι αἱ ἐπὶ τούτων ἀπαντήσεις εὐκόλως θὰ ἠδύναντο νὰ ἐξαχθοῦν ἀπὸ τὸν ἀντικειμενικὸν καὶ δίκαιον κριτὴν ἐκ τῶν ἐκτιθεμένων εἰς τὰ προηγούμενα.

Προτοῦ προχωρήσω θὰ ἤθελον νὰ ἐπαναλάβω τρία σημεῖα, τὰ ὁποῖα ἐθίγησαν κατὰ τὴν ροὴν τοῦ λόγου. Πρῶτον, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον ἀπὸ τοῦ 1971 καὶ ἐξῆς στερεῖται τῶν θεολογικῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, δεύτερον τὸν παράγοντα τῆς ἀφαντάστου συνεχοῦς μειώσεως τοῦ εἰς τὴν Πόλιν ποιμανίου τοῦ καὶ τὸ ὡς ἐκ τούτου πρόβλημα, κατὰ τὰς ἀνθρωπίνους προβλέψεις, τῆς εἰς τὸ μέλλον προσλήψεως καὶ ἀνευρέσεως τῶν θεολογικῶν στελεχῶν τοῦ. καὶ τρίτον, ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 1964 ἔπαυσεν ἡ ἐκδοσις τῶν εἰς τὸ κέντρον περιοδικῶν τοῦ, τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, καὶ ὅτι συνεπῶς λειτουργεῖ ἄνευ τούτων.

Βεβαίως ὑπάρχουν ἐγκύκλιοι ἢ ἄλλα πατριαρχικὰ καὶ συνοδικὰ ἔγγραφα, ἀπτόμενα ἐνὸς ἢ πλείονων θεολογικῶν θεμάτων καὶ τῆς θεολογικῆς δεοντολογίας, ἀλλ' ὁ ὁμιλῶν ἀγνοεῖ τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς παρομοίου κειμένου καλύπτοντος τὸ ὅλον φάσμα τῆς θεολογίας εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὅπως ἀνεπτύχθη εἰς τὴν παροῦσαν ὁμιλίαν. Δὲν γνωρίζω ἐὰν θὰ ἦτο οὐτοπία καὶ μόνῃ ἢ σκέψις περὶ ἐνὸς τοιοῦτου ἐγχειρήματος ἢ καὶ περὶ συγκλήσεως ἐνὸς συνεδρίου ἢ μιᾷς διασκέψεως, μὲ ὅλον τὸ ἀνάλογον δυναμικὸν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, διὰ τὴν ἐξέτασιν ἐνὸς παρομοίου θέματος.

Θὰ ἦτο ἴσως χρήσιμος ἡ σύγκλησις συσκέψεως, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, ὅλων τῶν στελεχῶν τοῦ τῶν ἐνεργῶς συμμετεχόντων ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς τοὺς θεολογικοὺς διαλόγους καὶ τὴν οἰκουμηνικὴν κίνησιν, ἀκόμῃ συνεδρίων τῶν ἐκπροσώπων τῶν πατριαρχικῶν ἰδρυμάτων καὶ λοιπῶν ἐκκλησιαστικῶν κέντρων τῶν λειτουργούντων ἐντὸς τῆς ἀμέ-

σου ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας τοῦ πατριαρχείου τούτου καὶ τῶν ἐκπροσώπων τοῦ μοναχικοῦ κόσμου, διὰ τὴν ἀλληλογνωριμίαν καὶ ἀλληλοκατανόησιν τούτων μετὰ τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας τέκνα ἀγαπητὰ εἶναι τόσον οἱ μοναχοὶ ὅσον καὶ ἑκατομμύρια πιστῶν εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον.

Ἔρχομαι τώρα εἰς τὸν τομέα τῶν ἐκδόσεων. Διδομένης τῆς εὐκαιρίας ὁ ὁμιλῶν ἐπισημαίνει τὴν ἀνάγκην τῆς συστηματικῆς ἐκδόσεως τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων, τοῦ παρελθόντος ἀλλὰ καὶ τοῦ Κ' αἰῶνος.

Θὰ ἡδύναντο νὰ γραφοῦν μελέται περὶ τῆς θεολογίας εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, συνολικαὶ ἐπὶ τῶν θεολογικῶν κατευθύνσεων ἢ ἐπὶ τῶν ἐπὶ μέρους θεολογικῶν μορφῶν, μία ἱστορία τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ θεολογικῶν γραμμάτων κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν ἢ τῶν ἐκπροσώπων τῆς θεολογίας ταύτης.

Γνωστὴ εἶναι ἡ εὐαισθησία καὶ ἡ θετικὴ ἀνταπόκρισις τῶν περὶ ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῶν, θεολογικῶν καὶ ἀκαδημαϊκῶν κύκλων ἐπὶ ἔργων παρομοίας φύσεως.

Καλοῦμεθα ὅλοι οἱ δυνάμενοι ὅπως συμβάλωμεν ἀπὸ πλευρᾶς θεολογικῆς, ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἀκαδημαϊκῆς εἰς τὸν ἐμπλουτισμὸν τῆς περὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον βιβλιογραφίας, ἰδίως κατὰ τοὺς τελευταίους πέντε καὶ τὸν Κ' αἰῶνα*.

Κατέρχομαι τὸ βῆμα τοῦτο μὲ τὴν ἔκφρασιν τῶν θερμῶν εὐχαριστιῶν μου πρὸς ὅλους σας, πού με ἐτιμήσατε μὲ τὴν παρουσίαν σας.

* Σ η μ ε ί ω σ ι ς· Ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία ἀνευρίσκεται εὐκόλως εἰς τὰς βιβλιογραφικοὺς χαρακτῆρας μελέτας, τὰς ἐπὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης καὶ τῆς θεολογίας ἱστορικᾶς μονογραφίας καὶ τὰς βιβλιοκρισίας τοῦ ὁμιλοῦντος.